

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Institut výměnkářství včera a dnes

Lenka Mazaná

Bakalářská práce

2017

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem využila, jsou uvedeny v bibliografii.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 SB., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření dala vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47 b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnici Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne

Lenka Mazaná

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat své vedoucí práce Mgr. et Mgr. Ladě Vikové za trpělivost a ochotu pomoci, když jsem si nevěděla rady při psaní. Nejvíce bych chtěla poděkovat svým informantkám za ochotu vyprávět mi o svém životě a odpovídat na mé otázky. Dále své rodině, přátelům, kteří mě podporovali a v neposlední řadě také Mgr. Lence Proschkové za pomoc při formální úpravě práce.

ANOTACE

Tato práce je věnována studiu institutu výměnku ve vybrané lokalitě, na smlouvy týkající se výměnku, vzpomínek informantek na tento fenomén a studii literatury, která se k ní váže.

Výzkum pro tuto práci se zaměřoval hlavně na první polovinu 20. století a současnost, dotýká se ale i historie. Zabývá se pohledem na výměnek v minulosti a v dnešní době.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Výměnek, stáří, příbuzenství, mezigenerační smlouvy

TITLE

Institute of life estate reservation yesterday and today

ANNOTATION

This thesis is devoted to the study of the institute of life estate reservation in the selected location, to the contracts related to the institute of life estate reservation, to the memories of informants to this phenomenon and to the study of connected literature. The research is focused on the first half of the 20. Century, present but it touches the older history, too. This thesis also deals with the differences of the institute of life estate reservation in the past and the present.

KEY WORDS:

institute of life estate reservation, age, kinship, intergenerational contract

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lenka Mazaná**
Osobní číslo: **H14222**
Studijní program: **B6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **Institut výměnkářství včera a dnes**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Tato práce se bude zabývat otázkou, jak probíhalo zaopatřování starých lidí v minulosti a dnes se zaměřením na výměnky. Studentka pro svou práci použije antropologické metody (hlavně rozhovory s příslušníky vybraných rodin a studium dokumentů, např. smluv). Cílem práce bude zjistit, jak byli staří lidé zaopatřováni dříve a jak se měnilo pojetí výměnků. Ke své práci využije konceptu individualismu a neoliberalismu. Výzkumnou otázkou je: jak se měnilo v české společnosti pojetí výměnku v čase?

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Čevela R. et al. 2014. Sociální gerontologie. Praha: Grada.

Frolec V. 2007. Lidová architektura. Praha: Grada.

Koukolík F. 2014. Metuzalém. O stárnutí a stáří. Praha: Karolinum.

Skupník J. 2010. Antropologie příbuzenství - příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě. Praha: Slon.

Spáčil J. 2012. Přehled Judikatury z oblasti věcných břemen. Praha: Wolters Kluwer ČR.

Škarda J., Kučera J. 1864. Právník-časopis věnovaný vědě právní. Praha: JUDr. A. Finic. 160-163.

Šubrt J. a kol. 2013. Soudobá sociologie V Teorie sociální změny. Praha: Karolinum. 230-254.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Lada Viková**
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce: **31. března 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2017**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.
 Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

PhDr. Adam Horálek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2016

Obsah

Úvod	8
1 Cíl výzkumu.....	11
1.1 Výzkumné otázky	11
2 Metodologie.....	12
2.1 Metody.....	12
2.2 Citace.....	13
2.3 Použité zdroje.....	13
2.3.1 Získávání zdrojů.....	14
2.4 Popis terénu	14
2.5 Průběh výzkumu.....	15
2.6 Vybírání informantů	16
2.7 Etické aspekty vlastního výzkumu.....	17
3 Výměnek a antropologie	19
3.1 Antropologie rodiny	19
3.2 Antropologie příbuzenství.....	20
3.3 Antropologie stáří	20
3.4 Poznámky z historické antropologie	22
4 Výměnek	24
4.1 Definice	24
4.2 Historie	25
4.2.1 Počátek.....	25

4.2.2 Zkoumané období.....	27
4.3 Vzhled a výbava výměnku.....	27
4.4 Zkušenosti mých respondentů s výměnkem	28
4.5 Hospodaření respondentů.....	29
4.5.1 Dětství.....	29
4.5.2 Dospělost	31
4.5.3 Restituce	32
4.5.4 Současnost.....	33
4.6 Vztahy výměnkářů s hospodáři.....	33
4.7 Výměnkáři.....	35
4.7.1 Výměnek pro otce.....	35
4.7.2 Výměnek pro vdovu.....	35
4.7.3 Výměnek pro prodávajícího.....	35
4.7.4 Výměnek pro třetí osobu.....	36
5 Smlouvy o výměnku.....	37
5.1 Názvy, formy.....	37
5.2 Obsahová a vizuální stránka	37
5.2.1 Vizuální stránka.....	37
5.2.2 Obsahová stránka	38
5.3 Informantky o mezigeneračních smlouvách.....	40
6 Péče o staré lidi.....	41
6.1 Zkoumaná období využívání výměnku	41

6.2	Využití výměnku	41
6.3	Současný výměnek	42
6.4	Současná péče o mé informantky	43
7	Důchody	44
7.1	Počátky	45
7.2	Výše důchodu ve 20. století z pohledu informantek	47
7.3	Současná situace	48
7.4	Výhled do budoucna	48
8	Výsledky výzkumu	49
9	Závěr	51
	Bibliografie	54

Úvod

Pojem výměnek se v dnešní společnosti pomalu stává zapomenutým fenoménem. Ve společnosti se však úspěšně udržoval několik staletí. Nikdo ho přesně nemůže datovat, přesto je za jeho počátek považováno 13. – 14. století.

Na výměnek se nahlíží jako na zaopatření starých lidí zejména na vesnici v dobách minulých. Byl považován za jakousi formu dnešního důchodu, s tím rozdílem, že dnes staří lidé dostávají důchod ve formě peněz, kdežto výměnek byl zajišťován především formou naturální, zaopatření bydlení apod.

Výměnek dnes na vlastní oči spatříme již stěží. Jeho podoba je však zachycována některými filmy a seriály. Například film *Na samotě u lesa*¹ nám hezky ukazuje situaci, kdy starý hospodář prodává svůj dům a než se odstěhuje za svým synem, využívá vyhrazený prostor (místnost, chlév), který lze považovat za výměnek ve jeho domě. V tomto filmu je takový případ ještě jeden. V něm původní majitel dům prodal a vymínil si právo v tomto domě žít do své smrti. Dále se výměnek vyskytuje v jisté formě i v seriálu *Chalupáři*², kdy starý člověk odchází na chalupu na vesnici, kde chce prožít svůj důchod. Nebo též v seriálu *Doktor z vejminku*³.

Výměnek můžeme mimo jiné najít v literatuře, jako je například kniha *Výměnkáři*, kterou napsal Karel Václav Rais⁴, *Na vejminku* od Vítězslava Háalka⁵ nebo v dobře známé knize *Babička* od Boženy Němcové⁶. Lze se setkat i s případy, že starší manželé o sobě vypoví, že jdou na vejminku a myslí tím, že po dosažení důchodu se na většinu roku odstěhují na chalupu a byt ve městě přenechají mladým. Tímto směrem se ale v této práci nezabývám,

¹ Režie - Menzel Jiří 1976

² Režie - František Filip 1975

³ Režie – Zdeněk Podskalský st., Václav Hudeček 1982-1985

⁴ Rais K.V. 1948. *Výměnkáři*. Praha: Česká grafická unie.

⁵ Hálek V. 2009. *Na vejminku*. Brno: Tribun EU.

⁶ Němcová B. 2011. *Babička*. Praha: Fragment.

nevěnuji se tedy mobilitě z měst na venkov ani obráceně, ale pozůstatkům původního po staletí fungujícího institutu.

Téma výměnku je stále aktuální, už jen proto, že se téměř každý člověk jednou dostane do věku, kdy již nechodí do práce a spoléhá se na získání důchodu, nebo na své úspory či dříve právě na institut výměnku. V současné době se výměnek nevyužívá, ale během následujících let není vyloučen jeho plný návrat, ať už z důvodu návratu výměnku do právních předpisů s přijetím nového občanského zákoníku (viz podkapitola 4.1 Definice) nebo z důvodu nedostatečného důchodu v budoucnu (viz podkapitola 7.4 Výhled do budoucna).

K návratu institut výměnku by jistě mohli více říci notáři a právníci, kteří připravovali nový občanský zákoník – z jakého důvodu institut výměnku do zákoníku dali. Snažila jsem se získat pohled právničky na institut výměnku, ale bohužel na mě neměla tolik času, kolik bych potřebovala pro zodpovězení mých otázek. Možný byl jen krátký telefonický kontakt, který ovšem mé otázky neobjasnil. Tato bakalářské práce si však nebere za cíl na institut výměnku nahlížet z více perspektiv, ale zabývá se pouze vztahem starších pamětnic k výměnku – ty vzpomínají jak výměnek v jejich rodině vypadal a jak vnímají jeho návrat, zda by si ho přály.

Téma bakalářské práce jsem zvolila již při výběru terénu k předmětu Metodologie, kdy jsme si měli vybrat jedno téma, které budeme zkoumat. Při provádění výzkumu jsem doma narazila na smlouvu ohledně výměnku a natolik mě to zaujalo, že jsem se rozhodla vstoupit do terénu s tímto tématem, které jsem se nadále rozhodla rozvést a zkoumat podrobněji v této práci. Položila jsem si otázky jako, pamatuje si někdo na institut výměnku, zažil ho někdo z dosud žijících obyvatel vybrané lokality, lze dohledat i jinou smlouvu než tu, co jsem našla doma, existuje v současnosti nějaká forma výměnku, jak výměnek fungoval apod. (viz 1.1. Výzkumné otázky).

Výzkum jsem zahájila na podzim roku 2015 v rámci již zmíněného předmětu Metodologie. Následující rok jsem v průzkumu terénu pokračovala a od jara 2016 jsem začala studovat potřebnou literaturu týkající se sociální gerontologie, rodiny, antropologie příbuzenství apod. Mimo jiné jsem začala shromažďovat od svých informantek i smlouvy týkající se výměnky. Následně jsem shromážděné poznatky začala skládat do kapitol a podkapitol.

Na počátku výzkumu jsem předpokládala, že se více dostanu v terénu k současné situaci mých informantek (zabezpečení na stáří, vyřešení otázky majetku apod.). Informantky však o současné situaci nechtěly mnoho mluvit. Sdělili mi pouze, zda bydlí se svými dětmi nebo sami a zda mají vyřešenou otázku převodu majetku. Proto se ve své práci zaměřuji více na vzpomínky informantek. Inspirativní mi pro zpracování vzpomínek přijde práce od Veroniky Kořínkové *Malé velké dějiny* (Kořínková 2012). Ač je tato práce spíše historická, jsou v ní i antropologické prvky. Pro mou práci je především zajímavá tím, že se zabývá životem jedné rodiny, která se dívá na společnost svým individuálním způsobem. Má práce je podobná této tím, že se na výměnek snažím také dívat z pohledu jednotlivců.

1 Cíl výzkumu

Cílem mého výzkumu bylo přiblížit vzpomínky pamětníků z vybrané lokality na výměnkářství a jejich názory na návrat institutu výměnku v dnešní době. Podklady pro zodpovězení otázek jsem hledala v terénu a v doplnila je údaji z literatury (děje knih se neodehrávají v této lokalitě, ale jsou pro tuto práci důležité).

1.1 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumné otázky jsem zvolila podle toho, co mi byly mé informantky ochotné říci k výměnku a jejich stávajícímu životu. Hlavní otázky tedy jsou:

1. Jak se měnilo v české společnosti pojetí výměnku v čase?
2. Jak vypadal výměnek ve vzpomínce pamětníků?
3. Jak by se dnes stavěli staří lidé k výměnkářství?

Dále jsem si pokládala podotázky, které zde pro vyšší přehlednost příkládám znovu (jsou již zmíněné v úvodu):

1. Pamatuje si někdo na institut výměnku?
2. Zažil ho někdo z dosud žijících obyvatel vybrané lokality?
3. Lze dohledat i jinou smlouvu než tu, co jsem našla doma?
4. Existuje v současnosti nějaká forma výměnku?
5. Jak výměnek fungoval?
6. Jak vypadal výměnek v 1. polovině 20. století, než byl v roce 1948 zrušen a přetransformován do věcného břemene?
8. Jak vypadá péče o staré lidi dnes v souvislosti s návratem výměnku do zákonů dle §2707 v roce 2014?

2 Metodologie

2.1 Metody

Informace v terénu jsem získávala především pomocí otevřených rozhovorů s cílovou skupinou. Výzkum prováděný pomocí rozhovorů použilo mnoho antropologů a sociálních vědců jako například Thomas Hylland Eriksen ve své knize *Kulturní a sociální antropologie* (Eriksen 2008: 39-56), dále je zajímavou knihou také *Terénní výzkum v kulturní a sociální antropologii* od Martina Soukupa (Soukup 2014: 77-137) nebo kniha *Kvalitativní výzkum* od Jana Hendla (Hendl 2005: 49-55,103-160). Tito autoři se zabývaly i výzkumem jako takovým. Svůj výzkum jsem začala provádět v jedné malé obci, kde se nacházely tři mé informantky, které mě na sebe navzájem odkazovaly. Využila jsem tedy metodu sněhové koule. Tou se zabývá především *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule*⁷.

Při výzkumu byla použita i metoda orální historie. Se svými informantkami jsem mluvila především o minulosti, o které mi vyprávěly prostřednictvím svých vzpomínek, které ony samy prožily. „**Biografická metoda je způsob, jak zachytit historii v perspektivě aktéra.** Postupujeme zpravidla tak, že necháme informátora hovořit a občasnými dotazy usměrňujeme rozhovor tak, aby zůstal u tématu“ (Svoboda 2007). Z českých autorů je průkopníkem orální historie především Miroslav Vaněk, a to ve svých několika publikacích například *Orální historie - metodické a technické postupy* (Vaněk 2004).

Do terénu jsem vstupovala s předem připravenými a zkontrovanými otázkami. Biografické rozhovory byly vedeny jako polostrukturované. V každém rozhovoru jsem se držela osnovy, kterou jsem měla ve formě připravených otázek, a v průběhu rozhovoru jsem pokládala ještě doplňující otázky. Rozhovory jsem vedla s informantkami vždy v jejich

⁷ Miovský M., ed. 2003. *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule: snowball sampling*. Praha: Úřad vlády České republiky,

přirozeném prostředí, tedy u nich v domě, nebo v jeho bezprostřední blízkosti, například na lavičce před domem nebo na terase.

Nejprve jsem se snažila zjistit, v jaké formě se informantky s výměnkem setkali, v jaké podobě toto slovo používají, zda by se k výměnkářství chtěli vrátit, apod. V textu se vyskytuje několik podob slova výměnek. Výměnkářství je používáno jako označení užívání výměnku starými lidmi. Výměnek je spisovná podoba slova a je používána ve většině textu. Také se v této práci vyskytuje v podobě vejminek, výminek, což označuje podoby slova, které jsou užívané mými informantkami.

Zjišťovala jsem také, v jakých podmínkách vyrůstaly, zda měly hospodářství či ne, jak to u nich chodilo, zda výměnek zažily, nebo kde o něm slyšely.

2.2 Citace

V této práci je použito několik typů citací: pro citace z knih je použita kurzíva, pro citaci z rozhovorů s informanty je použito podtržení a pro citaci ze získaných smluv je použito obyčejné písmo. Všechny citace jsou napsané v uvozovkách. Použita je také parafráze, která je psána bez uvozovek, obyčejným písmem.

2.3 Použité zdroje

Pro tuto práci jsem použila zdroje získané v terénu od svých informantek, a to zejména rozhovory vedené s nimi, a dále smlouvy, které se týkaly výměnku. Při prvních rozhovorech mě informantky odkazovaly na další potenciální informantky. Dalším použitým zdrojem je literatura, která je zmíněná v bibliografii na konci této práce.

2.3.1 Získávání zdrojů

Nejprve jsem se snažila získat si své informantky pro výzkum. První z nich mě odkazovaly na další. Následně jsem si hledala literaturu. Začala jsem od děl antropologických, které se týkaly rodiny, stáří a příbuzenství. Již v těchto knihách jsem nacházela odkazy na další literaturu. Zdroje jsem získávala i prostřednictvím vysílání radiových stanic, a to hlavně z Českého rozhlasu. Dá se říci, že jsem využívala metodu sněhové koule i v případě bibliografie.

2.4 Popis terénu

Pro terén jsem si vybrala 4 obce v České republice. Všechny obce jsou malé a klidné. V nejmenší z obcí žije pouhých 16 obyvatel různého věku, od 15 let do 90 let, průměrný věk obyvatel je 47 let. Druhá obec je také malá, stálých obyvatel má 15, další 4 domy slouží jako chaty na víkend. Žijí zde lidé ve věku od 7 let do 96 let, průměrný věk je 47 let. Třetí obec je větší, má 56 obyvatel. V této obci žije pouhých 7 dětí, průměrný věk je tak 54 let. Poslední obec je s počtem 100 obyvatel, z toho je 21 dětí. Celorepublikově naše populace stárne⁸. V okolí obcí lze najít mnoho smíšených lesů, kam chodí obyvatelé obcí včetně informantek relaxovat. Podél lesů jsou na polích pěstovány plodiny, jako např. obilí, kukuřice, brambory, ovoce apod. Tato pole obhospodařuje ZD městyse, pod které zmiňované obce spadají, a také soukromí zemědělci, kteří využívají tato pole ke své obživě.

V některých z vesnic najdeme koně a v každé vesnici nějaké hospodářství. Tato část republiky je o něco chudší. Silnice jsou zde poslepované, a tak jízda po nich není tak

⁸ Podle Českého statistického úřadu je průměrný věk v České republice 42 let (Český statistický úřad 2016 a). Podle věkové struktury populace ČR lze usoudit že naše populace stárne, vzhledem k tomu, že největší podíl (18%) zaujímají lidé ve věku nad 65 let (Český statistický úřad 2016 b). Viz příloha č. 3. V příloze číslo tři je přiložen graf č.2, který ukazuje, že populace na malých vesnicích do 199 obyvatel stárne rychleji než populace ve městech (součástí grafu č. 2 je věkové složení populace se 100 000 obyvateli v obci).

příjemná. Hromadná doprava zde jezdí pětkrát denně (a někde vůbec) do blízkého většího města. Mnoho mladých lidí z těchto obcí odchází, protože v této oblasti je málo práce. Stěhují se do měst nebo denně dojíždí do práce. Některé domy tak zůstávají opuštěné (není jich mnoho), nebo jsou následně využívány k chalupářství, v ojedinělých případech zde žijí rodiče a prarodiče mladých lidí. Tímto způsobem dochází k již zmíněnému rychlejšímu stárnutí populací ve sledovaných obcích⁹. V příloze číslo tři je uveden graf č. 1, který nám ukazuje fenomén stárnoucí populace na území České republiky. Tato migrace mladých lidí není ve světě ani u nás novým fenoménem. Lidé se stěhují za prací, studiem, lepšími podmínkami a odcházejí i do cizích zemí, kde sbírají nové zkušenosti a mají lepší podmínky pro práci. Tato oblast migrace je pravidelně sledována a reflektována vědci, např. se o ní zmiňuje Zdeněk R. Nešpor ve sborníku *Historická demografie: Dějiny migrací v českých zemích v novověku*, mnoho informací najdeme i na demografických internetových stránkách.

2.5 Průběh výzkumu

Výzkum probíhal převážně od června do září 2016, některé poznatky jsem získala ale již na podzim 2015 v rámci předmětu *Metodologie*, kdy jsem navštívila své první tři informantky. Již ony mě odkazovaly na další možné informantky. Výzkum probíhal v poklidné atmosféře. Z mého pohledu byli tito lidé rádi, že za nimi někdo přišel na návštěvu a projevil tak zájem o jejich vzpomínky. Výzkum probíhal vždy v přirozeném, domácím prostředí informantek, kde se cítily dobře. V některých případech probíhal výzkum uvnitř domu, jindy zase ve venkovních prostorech.

Rozhovory byly vždy se souhlasem mých informantek nahrávány na diktafon v telefonu. Pouze v jednom případě informantka nedovolila rozhovor s ní nahrát, ale byla

⁹ Tato situace nenastává u všech malých obcí. V některých případech se na vesnice stěhují mladé rodiny s dětmi.

ochotná si se mnou povídat, proto jsem si dělala poznámky již během rozhovoru.

I v ostatních případech jsem po návratu domů ihned začala rozhovory a své dojmy, pocity zapisovat do svého terénního deníku v notebooku.

V průběhu výzkumu, jsem měla možnost podívat se do 5 smluv. Smlouvy jsem si mohla půjčit domů a okopírovat. Vždy jsem je ještě ten den vracela jejich majitelkám. Posléze jsem je tak mohla analyzovat a získané informace použít v této práci. Všechny smlouvy získané v terénu jsou Notářskými spisy (více viz kapitola 5. Smlouvy).

2.6 Vybírání informantů

Své první informantky jsem si vybírala nejprve mezi lidmi, které znám. Často mě pak odkazovaly na další (často své známé) informantky žijící ve 2 přilehlých obcích. Věkově se jedná o heterogenní skupinu, v době výzkumu bylo nejstarší informantce 96 let a nejmladší informantce 63 let. Všechny tyto ženy, jsou již v důchodu. Z důvodu anonymity nejsou uvedena jejich jména, ale jen počáteční písmena jejich příjmení. Tyto informantky jsem vybrala hlavně z toho důvodu, že zde byl předpoklad, že mohly ještě poslední roky výměnkářství zažít, anebo se s ním setkat alespoň ve vyprávění svých rodičů, nebo ve svém sousedství, či mohly slyšet příběhy o případech výměnkářů zprostředkovaně.

Citace z rozhovorů, které v práci uvádím, jsou od ostatních citací odlišné tím, že jsou podtržené. Polovina informantek žije v dvougeneračních domech společně se svými dětmi, jejich partnery, popřípadě potomky. Mají tak možnost využívat pomoci mladších členů rodiny anebo i naopak mladí pomohou jim. Velká část informantek, aniž by mě znala, se rozpovídala o svých nemocích, svých dětech a vnoučatech¹⁰.

¹⁰ V příloze č.1 je uveden stručný soupis mých informantek se základními informacemi.

Dozvěděla jsem se i jejich životní příběhy, a protože jejich příběhy jsou často dost podobné, dovolím si je sepsat dohromady. Často v dětství žily na malých hospodářstvích, která je uživila. Žily v domech pospolu s několika generacemi. Mé informantky se vdaly jen do několik kilometrů vzdálených obcí od svých rodných vsí. Přivdaly se do jiného hospodářství, kde následně pracovaly. Poté, co jim byly statky zabaveny v průběhu padesátých let 20. století díky kolektivizaci zemědělství státem, odcházely pracovat do místního zemědělského družstva nebo do několik kilometrů vzdálené fabriky, kde setrvaly do svého odchodu do důchodu. Všechny informantky měly více dětí a v současné době mají i vnoučata.

Pro zodpovězení otázky jsem se snažila kontaktovat všechny potencionální informantky z vybrané lokality. Pouze jedna z nich účast na výzkumu odmítla, ostatních devět mi ochotně rozhovor, popř. i rodinné dokumenty poskytly. Dvě informantky mi poskytly rozhovor dokonce dvakrát, kvůli doplnění mých otázek. Celkem jsem pro svůj výzkum z vybraných deseti informantek získala devět. Výzkum a zpracování výsledných dat proběhlo především v rámci jednoho roku od března 2016 do března 2017. Byly použity i data z předmětu Metodologie získané na podzim 2015.

2.7 Etické aspekty vlastního výzkumu

Hned na začátku svého výzkumu jsem se u svých informantek setkala s jejich přáním, aby nebyly v žádné práci uvedeny pod svým jménem. Z tohoto důvodu jsem se tedy rozhodla neuvádět jejich jména, pouze je od sebe odlišit pomocí počátečních písmen jejich fiktivního příjmení, jako například Paní K. Rozhodla jsem se rovněž neuvádět ani oblast a názvy obcí, ve kterých jsem svůj výzkum prováděla.

Během svého výzkumu jsem se dostala i k informacím ohledně jejich zdravotního stavu, stávající rodiny, majetku a financí apod. Tyto informace jsem se také rozhodla zamlčet, protože si to mé informantky přály, a k mé práci nebyly bezpodmínečně nutné.

Terén, ve kterém jsem výzkum prováděla, jsem nijak negativně nezatížila. Vždy jsem se s informantkami hovořila s jejich souhlasem. Pokud to bylo možné a něco potřebovaly, snažila jsem se jim vyhovět a pomoci, protože jsem jim byla vděčná za čas, který se mnou kvůli této práci strávily, a za jejich ochotu.

3 Výměnek a antropologie

3.1 Antropologie rodiny

Pro institut výměnku, kterým se v této práci zabývám, je velice důležitý pojem rodina.

Z antropologického hlediska je rodina „skupina složená z jedinců majících k sobě navzájem určitá očekávání vyplývající ze sdíleného pocitu vzájemné blízkosti vyvozovaného z filiačních, afinních, rezidenčních anebo emocionálních vztahů“ (Skupnik 2010: 324).

Výměnek se týká především nejužší rodiny v podobě rodičů, jejich dětí, popřípadě potomků dětí. I pro mé informantky je velice důležitá rodina, kterou mají rády a o ní které rády vyprávějí. O svých rodičích mluví s úctou, obdivem a s láskou. Vyprávěly mi některé příběhy z rodinného prostředí. Například paní D. si vybavuje, jak společně s maminkou a tatínkem sbírali drobné stříbrné plíšky, kterými si následně zdobili o Vánocích stromeček (Paní D. 23. 7. 2016).

V naší společnosti (což se odráží i na výměnku) se v minulosti v rámci rodiny jednalo především o patrilokální rezidenci, kdy „manželský pár se přidá k domácnosti a rodině manželova otce, nebo si v blízkosti založí vlastní domácnost“ (Skupnik 2010: 296).

Předpokládá se, že až budou rodiče manžela staří, zajistí se jim prožití klidného stáří např. v podobě výměnku nebo věčného břemena. Dnes již patrilokální rezidence v naší společnosti není pravidlem, objevuje se i neolokální a matrilokální rezidence. I u mých informantek jsem se dozvěděla, že autoritou byl v rodině buď dědeček nebo tatínek, kteří se museli poslouchat. Například dědeček paní F. byl na svá vnoučata velice přísný až zlý (Paní F. 11. 12. 2015).

3.2 Antropologie příbuzenství

Příbuzenství úzce souvisí s rodinou, a proto i s výměnkem. O výměnkáře nebo staré lidi se totiž povětšinou starají jejich příbuzní, kteří jim jsou velmi blízcí. „Podstatná se zdá být emoce vzájemné blízkosti, která je interakcí společného soužití udělována a zpětné interakce společného soužití potvrzována“ (Skupnik 2010: 323).

Mnoho rodin si hledí svých příbuzných a vytvářejí si své rodokmeny i kvůli přehledu o tom, jak jsou spolu příbuzní. V antropologii se studiem příbuzenství zabývá například citovaný Jaroslav Skupnik ve své knize *Antropologie příbuzenství*, a i když se nezmiňuje přímo o výměnku, jeho poznatky k příbuzenství jsou pro mou práci zajímavé. Zmiňuje zde například, že příbuzní ovlivňují naše chování.

Od mých informantek jsem se dozvěděla, že jsou za výchovu svých rodičů rády, protože je vedli k práci a ony se pak o sebe dokázaly postarat. „Každý člověk je v závislosti na kontextu přiřazen do určité vybrané příbuzenské skupiny, která v různých směrech předurčuje jeho chování v rámci této skupiny i v rámci širší společnosti – a proto se v daných situacích chováme mimo jiné také jako synové, dcery, otcové, matky, bratřenci, sestřenice, cizinci atd. Příbuzenské vztahy jsou tak univerzálně základními sociálními vztahy ovlivňujícími téměř každý aspekt lidského života“ (Skupnik 2010: 14).

3.3 Antropologie stáří

Antropologie zkoumá hlavně aktivity ve stáří, rozdělení věku stáří na tři fáze, dívá se na něj i z pohledu demografie jako například v článku *Aging, Disability, and Frailty: Implications for Universal Design* od Douglase E. Crews and Susan Zavotka (Crews, Zavotka 2005). V tomto článku je také poukazováno na potřeby starších lidí a potřeby trénování například paměti. Existují i různé plány, týkající se aktivního stárnutí, jako například aktuálně *Národní akční*

plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017 vypracovaným v roce 2012 a vyhlášený Evropským Parlamentem a Radou na návrh Evropské komise.

Výměnek se týká převážně starých lidí, proto jsem hledala inspiraci i v oblasti antropologie stárnutí. Nebylo však možné se vyhnout sociální gerontologii, jako například knihám *Sociální gerontologie* od Čevely a spol. (Čevela a spol. 2015) nebo kniha *Metuzalém* od Františka Koukolíka (Koukolík 2012). Jak se autoři shodují, zajištění na stáří je pro staré lidi důležité, ať už jsou zdraví nebo nemocní. Přemýšlí nad věcmi, nad kterými dříve nepřemýšleli, bojí se smrti, chtěli by zemřít relativně mladí s pocitem plnohodnotně prožitého života. (Koukolík 2012: 8.díl). Nechtějí se dožít toho, že budou bezmocní a závislí na druhých, chtějí být soběstační.

Hranici, od kdy člověk spadá do kategorie stáří, nelze přesně určit, ve většině tabulkách můžeme najít věk 65 a více. Podle gerontologů je to však věk 75 let. Vždy rozhodně záleží na tom, jak se člověk cítí (a to jak po fyzické, tak psychické stránce). Také záleží na jeho vzdělání, aktivitách a sociálních vazbách. Hranice stáří se neustále posouvá. Například v 17. století určil Jan Ámos Komenský jako hranici stáří věk 35 let (Specializační studium výchovné poradenství PedFUK 2005, online). V 18. století byl člověk považován za starého již ve 40 letech, což je dnes produktivní věk (Health and Social Insider Monitor 2013, Wikisofia 2013).

Staří lidé by rádi předávali své zkušenosti dále a byli oceňováni. „*Chtějí pomáhat, být užiteční a vrátit něco z toho, co dostali*“ (Čevela a spol. 2014: 151). Potvrzují to i vzpomínky některých informantek. V jejich mládí vařily a hospodařily dohromady mladí i staří. Staří, kteří předali hospodářství, se snažili být vařením užiteční. Často i přesto, že majetkově již hospodářství jejich nebylo, chodili vypomáhat na pole nebo ke zvířatům. Vždy záleželo na tom, jaké byly v rodině vztahy. Neočekávalo se, že ihned po předání majetku nebudou výměnkáři nic dělat a budou, očekávat, že jim nový hospodáři vše zajistí. Dokud výměnkáři

mohli, snažili se pomoci. Výměnek neměl být zátěží pro nového hospodáře, ale potvrzoval nárok výměnkářů dostat ve stáří (v případě bezmoci) vše potřebné.

I mé informantky jsou v současné době ve věku, který je označován za stáří, a předávají své poznatky, zkušenosti ze života a vzpomínky svým příbuzným. Návštěvu u notáře spojenou s tvorbou smlouvy, týkající se převedu majetku, berou jako určitý rituál potřebný k tomu, aby měli své věci ohledně dědictví a svého dožití jasně vyřešené a nemohlo tak po jejich smrti dojít k rozepřím mezi jejich potomky. „Myslím si, že co je psáno, to je dáno. Že určitá dohoda o tom majetku je třeba, když ho předáváš“ (Paní F. 18. 6. 2016).

Jak již jsem zmiňovala, informantky žijí v malých vesnicích, proto jsem se snažila při studiu literatury zaměřit i na antropologii venkova. Dostala se ke mně recenze od Miloslava Lapky, která se týká knih vydaných v rámci studia venkova několika studenty pod vedením Pavla Klvače z Masarykovy Univerzity Brně. Společně vydaly několik knih například *Kulisy našeho venkova*, *Lidé na venkově* apod. (Lapka 2012: 84-85). Tyto knihy se mi bohužel nepodařilo sehnat. Z recenze je však patrné, že by pro mé téma mohly být zajímavé, podnětné.

3.4 Poznámky z historické antropologie

Během výzkumu mi mé informantky vyprávěly o svém životě a proměnách jejich hospodářství v čase. K tomu, abych lépe pochopila jejich vyprávění, jsem si přečetla knihu *Historická antropologie* Richarda van Dülmena (Dülmen 2002). Zejména díky kapitolám Bádání o rodině, dějiny každodennosti, studium lidové kultury a kapitoly Domácnost a rodina jsem si mohla lépe představit pocity, nálady a rozumové jednání mých informantek. Ve svém výzkumu jsem se zajímala i o osobní dokumenty mých informantek (viz 2. Metodologie, 5. Smlouvy). Díky tomu jsem mohla lépe poznat život mých informantek a vytvořit si vlastní pohled na události, které mé informantky prožily.

Výměnek byl ve zkoumané oblasti jistou lidovou tradicí a součástí každodennosti. Tradice ale postupem času začaly slábnout, venkov se začal modernizovat a lidové zvyky, mezi které lze zařadit i výměnek, začaly ustupovat do pozadí. Rodina však byla pro lidi vždy velice důležitá. V 1. polovině 20. století již nebyl výměnek důrazně dodržován, lidé kladli důraz na rodinu, pak tedy žili dohromady a vyhověli si navzájem. Institut výměnku byl v době zavedení starobních důchodů postupně vytěsněn, lidmi byl považován za přežitek. Ze vzpomínek informantek vyplývá, že i přesto, že ve většině případu měli smlouvu doma sepsanou, na základě dobrých vztahů v rodině nebyla potřeba. Důchod dodával starým lidem větší pocit nezávislosti než výměnek.

4 Výměnek

4.1 Definice

První, na co jsem se při pobytu v terénu zaměřila, bylo, jakou slovní podobu výměnku znají. Všichni informanti, kromě jednoho, toto slovo používali v podobě „vejminek“, jeden zmiňovaný informant použil slovo „vyjminěk“. Tento výraz je velice podobný výrazům „výminek, výminka“, které se na okraji zkoumané oblasti dříve používaly. Ve staročestíně to znamenalo podmínku (Balhar J. a spol. 1999: 50-54). „*Většina výrazů je odvozena od staročeského slovesa ‚wymieniti, vymíniti‘, základy výměn- a výmin- vznikly hláskovou diferenciací téhož stč. základu vymien-, podmíněnou slovotvorně, popř. dodatečným vyrovnáním*“ (Balhar 1999: 52)¹¹.

V popise, co toto slovo znamená, se velká část respondentů shodovala. Nejvíce se mi líbila definice: „Vejminek byl, když byli rodiče staří a dali chalupu synovi nebo zeťovi nebo dceři. Tak šli do nějakýho malýho bydleníčka a tam byli. Ti mladí už začli hospodařit, , mladí jim dávali nějaký, co jim dávali, naturálie, no to vím, že jim dávali, já nevím vajíčka, maso, mlíko a takový¹²“ (Paní V. 24. 7. 2016).

Definice, podle občanského zákoníku zní: „*Výměnkem nebo také ‚výminkem‘ označujeme závislou a do určité míry i odvážnou smlouvu, o níž zákon stanoví ‚smlouvou o výměnku si vlastník nemovité věci vymíňuje v souvislosti s jejím převodem pro sebe nebo pro třetí osobu požitky, úkony nebo práva sloužící k zaopatření na dobu života nebo na dobu určitou a nabyvatel nemovité věci se zavazuje zaopatření poskytnout.*“ (Dořičák 2015:1).

V zákoníku se také píše o úkonech, které má osoba zavázaná k výměnku dělat, i když to ve smlouvě není výslovně napsáno: „*Je-li výměnek zřízen jako reálné břemeno, učiní*

¹¹ Viz mapy v příloze č.2

¹² U citací informantek neupravuji jejich výpovědi, z důvodu autentičnosti obsahu.

nabyvatel nemovité věci vše, co je z jeho strany zapotřebí, aby výměnek mohl být zapsán do veřejného seznamu. Nezřekne-li se výměnkář zápisu, lze do veřejného seznamu zapsat vlastnické právo nabyvatele jen současně se zápisem výměnku. I když to při zřízení výměnku nebylo ujednáno, přispěje osoba zavázaná k výměnku pomocnými úkony výměnkáři, který to nezbytně potřebuje v nemoci, při úrazu nebo v podobné nouzi. Této povinnosti se zproští, zprostředkuje-li umístění výměnkáře ve zdravotnickém nebo podobném zařízení. Nezavazuje-li osobu zavázanou z výměnku k placení nákladů pobytu v zařízení zvláštní právní důvod, nese je výměnkář ze svého“ (Občanský zákoník 2012: § 2707).

Ač je obecně chápán jako historické uspořádání (z dob před důchodovým zabezpečením), dnes se vrací zpět pod pojmem výměnek do legislativy. Během doby, kdy výměnek nebyl využíván, jej nahradil institut věcného břemene. U svých informantek jsem se setkala s tím, že při přepisu majetku jim byla rovnou nabídnuta i možnost věcného břemene., oni ti to dneska ani nepřevědou bez toho aniž by ti tam nevyměřili něco určitého. Ona nám tenkrát paní právnička říkala, ..., že už tam těm lidem dnes nechávají takový sichr. Kdyby náhodou něco, kdyby se syn odstěhoval a já tady pak měla nějakého cizího, tak abych měla njakou jistotu“ (Paní F. 18. 6. 2016).

4.2 Historie

4.2.1 Počátek

Počátek výměnku nalézáme již v 13. století. „*Prameny, které by mohly toto tvrzení potvrdit, však chybí*“ (Velková A. 2009 :276). Záznam, který lze považovat za první, týkající se výměnku, pochází z roku 1416, „*kdy si rodiče pro svou obživu vyhradili čtvrt lánu*“ (Velková A. 2009: 276). Až do 17. století neexistuje mnoho pramenů o výměnku, které by nám dokládaly jeho existenci.

Od 15. do 18. století docházelo k formování výměnku, jak má vypadat, kde se má nacházet apod. Výměnkářství se netýkalo vždy jen stárnoucích hospodářů. „*Vymíněné služebnosti stravy a bydlení nastupujícího hospodáře se nevztahovaly vždy jen na jeho rodiče, ale někde i na jeho svobodné sestry, popř. jejich nemanželské děti, výjimečně za určitých okolností i na sourozence rodičů, jejich spolužití ve společné domácnosti bylo vázáno vlastnickými vztahy k děděné půdě*“ (Brouček, Jeřábek 2007: 1165). V prostorách výměnku někdy žily i rodiny nepříbuzné k hospodáři, kdy šlo například o velmi chudé rodiny nebo služebnictvo (Brouček, Jeřábek 2007: 1166).

V druhé polovině 18. století se výměnek potýká s obviněním¹³, že kvůli němu dochází k velkému zadlužování statků a následně špatnému hospodaření nového hospodáře.

Pravděpodobně právě proto byl výměnek následně upraven ve Všeobecném občanském zákoníku z 1. června 1811. Další nařízení státem bylo vydáno 15. února 1833. „*Vlastníci pozemků nesmí napříště přenechávat výměnkáři část svých nemovitostí*“ (Velková A. 2009: 278). Tomuto nařízení předcházela dvě cca o padesát let starší nařízení, která: „*byla namířena proti těm výměnkům, které obsahovaly polnosti, a zároveň stanovovala, co může být napříště do výměnku zahrnuto*“ (Kalousek 1924: 438-439 in Velková 2009: 277). Když se majetek rozděloval, docházelo často k zadlužení celého hospodářství. Bylo tedy výhodnější namísto zahrnutí majetku do výměnku určit naturální dávky. Majetek tak zůstal pohromadě, nerozdělený a statky se již tolik nezadlužovaly (Velková 2008: 275).

V průběhu 19. století docházelo k úbytku množství výměnků. „*Kapitalistické hospodaření si po polovině 19. století vynutilo svobodnou dělitelnost půdy i v rakouské části monarchie. To způsobilo rozpad takovýchto rozšířených celků, grunty se dělily, podruzi*

¹³ V polovině 18. století začal do oblasti výměnku zasahovat stát. Byly vydané dva reskripty, které upravovaly praxi týkající se výměnků.

zakládali vlastní rodiny i jen s nepatrným kouskem pole, které je nemohlo uživit“ (Langer J., Vařeka J. 1983: 143).

„Po zrušení poddanství v roce 1848 nepodléhala již smlouva o výměnku vrchnostenskému schválení, ale výměnek jako věcné břemeno musel být zapisován do pozemkových knih“ (Velková 2009: 278).

4.2.2 Zkoumané období

Období, kterým jsem se zabývala, je 20. a 21. století. Především se jednalo o první polovinu 20. století, kam sahají vzpomínky mých informantek.

Po druhé světové válce došlo k mnohým změnám v životě lidí. Zavedlo se důchodové zabezpečení, došlo také k úpravě vlastnických vztahů a z těchto důvodů už nezbylo na institut výměnku místo. V roce 1948 tak byl i vyňat z Občanského zákoníku.

4.3 Vzhled a vybava výměnku

Často byl výměnek umístěn do míst, která byla původně využívána jako skladovací místnost v budově sýpky, protože rodina nového hospodáře mohla být velká a nezbyval tak v domě prostor na vybudování výměnku. Noví hospodáři vybavovali výměnek tak, jak bylo napsané ve smlouvě. Pokud nejedli společně, musela být ve výměnku zařízena i kuchyň včetně nádobí a topeniště. Výměnkáři také dostávali od hospodáře různé plodiny, bylo tedy nutné, aby jim byl poskytnut prostor pro uskladnění těchto plodin. *„U velkých selských hospodářství bylo možno vymínit si také užívání části polností a dobytka, pak výměnek tvořil dům, chlév a hospodářské budovy s dvorem“ (Brouček, S. a Jeřábek R. 2007: 1165).*

V některých případech se výměnek umisťoval do komůrky hned vedle světnice, aby se v této místnosti mohlo připojit topeniště na to ve světnici. Pokud měli výměnkáři samostatné bydlení, ale nemohli si v něm topit, „*zdržovali se ve světnici, kde nejráději spali na peci, jež byla vyhrazena starým, dětem a nemocným*“ (Robek A., Vařeka J. 1987: 35)

„*V bohatších zemědělských oblastech soustředěného osídlení se na nerozdělených velkých parcelách selských dvorů pravděpodobně od 16. století stavěly samostatné, obvykle dvoudílné výměnky s chlévem a kůlnou. Stály rovnoběžně s domem hospodáře na druhé straně vjezdu do dvora, na místě tradicí určeném pro sýpku*“ (Brouček, Jeřábek 2007: 1166).

„Výměnek byl buď „sypaný“ (tj. v naturáliích), nebo v penězích“ (Kropáčovi Z., J. rok neznámý: 2).

4.4 Zkušenosti mých respondentů s výměnkem

Všechny mé informantky výměnek v nějaké podobě znají. V dnešní době si výměnek již neumějí moc představit a ani by se většině z nich nelíbil. Jsou zastávkyněmi věcného břemena. „*To by se mně moc nelíbilo. Můj kluk, když jsme předávali chalupu, tak jsme tam napsali, že tady mám všechno do smrti*“ (Paní Z. 25. 8. 2016). Na druhou stranu si ale polovina z nich chválí soužití více generací v domě (pokud s nimi žijí), ve kterém vidí jen výhody. Jsou přesvědčeny, že vše je lepší sepsat, a tak převážně mají ve smlouvě o převodu majetku zapracováno i věcné břemeno. Z odpovědí informantek mi přišlo, že dokud se mohou o sebe starat samy, nechtějí být na nikom druhém závislé.

I přesto, že měly některé mé informantky smlouvu týkající se výměnku prostřednictvím svých rodičů a prarodičů doma uchovanou, podle výpovědí nikdo neřešil, zda se tyto smlouvy dodržují. O vše se starali společně, a tak všichni měli co jíst, kde spát apod. Smlouva tak působila jako pojistka pro staré hospodáře, kdyby se v rodině cokoliv změnilo

(např. pro případ úmrtí dítěte, které se v době předávání nemovitosti nepředpokládá, prodej nemovitosti apod.) V současných smlouvách uzavřených s svými příbuznými, mají informantky uvedeny věcné břemeno.

Mé informantky berou výměnek jako zastaralé zajištění na stáří a více jim vyhovuje věcné břemeno. Spatřují v něm více svobody a samostatnosti. Dokud mohou, nechtějí, aby se o ně tolik starali druzí, a nechtějí být na nich závislé. Výměnek berou jako jakousi závislost na svých dětech, kterou v současnosti nepovažují za nutnou. Protože dnes všechny mé informantky dostávají důchod, se kterým si vystačí, nepotřebují dostávat naturální dávky a bydlení pro své dožití mají zajištěné právě věcným břemenem.

4.5 Hospodaření respondentů

4.5.1 Dětství

Většina z mých respondentů doma v dětství se svými rodiči hospodařila. Někteří měli větší hospodářství, na kterém soukromě podnikali do doby,¹⁴ než byla všechna hospodářství sloučena do JZD. „No samozřejmě hospodářství měl tehdy každý, než nám to zabavili a sloučili po JZD“ (Paní D. 23. 7. 2016). Hospodářství v této oblasti obsahovalo (u mých informantek) povětšinou x ha¹⁵ pole, louky a lesy, chovali v hospodářských budovách slepice, krávy, prasata, u každého hospodářství byla minimálně jedna kočka a pes, který jim hlídal, a v této oblasti se často také nacházeli v hospodářstvích koně. Koně měli hlavně proto, že tahali vozy, orali a i jinak pracovali na poli. „Měli jsme asi 12 hektarů i s lesem, to bylo no,

¹⁴ V padesátých letech probíhala kolektivizace zemědělství. Byly vytvářeny tzv. JZD neboli Jednotná zemědělská družstva. „*Cílem komunistů bylo ovládnout venkov a zemědělský sektor, kde neměli takovou podporu jako v jiných částech společnosti a ekonomiky, a získat tak kontrolu nad výrobou a distribucí potravin. Zhoršení již tak vyhrčené situace nastalo po 3. červnu 1952, kdy bylo vydáno usnesení strany a vlády o dalším rozvoji JZD a vesnice se stala cílem masové kampaně, která měla přivést lidi do družstev*“ (Paměť národa 2000-2017)

¹⁵ Množství ha je vynecháno, z důvodu jiného množství ha u informantek a nechtějí ani toto množství uvádět.

prasata, 4 krávy jsme měli a koně a ze všeho se dávaly dodávky, byly povinné ve válce¹⁶

(Paní P. 4. 7. 2016).

Dvě informantky, které své dětství v hospodářství prožily za války, pamatují, jak byla zabavována zvířata Němci, ale jim osobně se to nestalo. „Lidem, tady vevnitř pobrali koně. K nám pro koně nepřišli do maštale, tak nám kůň zůstal“ (Paní P. 4. 7. 2016). Zabavování zvířat probíhalo během obou světových válek, vše se muselo podřídit potřebám armády. Hlavně během 1. světové války se (ve druhé světové válce to ale bylo podobné) „omezila a zastavila doprava osob. Vojenské transporty musely mít přednost. Byly zahájeny odvody koní, dokonce i tažných psů, ...“ (Lenderová M. a spol. 2015: 21).

Zmíněná autorka Milena Lenderová popisovala hlavně první světovou válku. Podobně však popisují mé informantky druhou světovou válku: „Po vesnici chodili Rusové a zabavovali koně“ (Paní D 23. 7. 2016). Paní Kl. mi vyprávěla o tom, jak museli během války plnit dodávky kvůli potřebám války „Byly dodávky a musely se plnit, a kdo nestíhal, tak ho proháněli. My jsme nestačili ani na to, abychom se najedli sami. ... takhle to bylo, byla bída a hlad“ (Paní Kl. 7. 11. 2015).

V dětství musely dvě z mých informantek také často pomáhat s přivyděláváním svým rodičům. Chodily tak sbírat dary přírody, ať už šlo o houby nebo bylinky, které následně rodina prodala obchodníkovi. Potravin během války nebylo nazbyt, některé „plody lesa“ si tak nechávaly rodiny pro vlastní potřebu. Situace se týkala především míst v blízkosti lesa, kde – jak se můžeme dočíst i v literatuře - „*byla prostá letní procházka považována za plýtvání časem – do lesa se chodilo na borůvky, jahody, maliny, houby (začaly se sbírat méně obvyklé*

¹⁶ Jedná se o průběh druhé světové války.

druhy, což nebylo bez rizika), na vše, čím bylo možné zpestřit jídelníček a co se před válkou většinou kupovalo na trhu“ (Lenderová M. a spol 2015: 37).

Mnoho dětí trpělo hladem, a tak se potraviny sháněly, kde se dalo, a následně je velmi pečlivě opatrovaly a schovávaly, aby bylo alespoň občas co jíst. „Byly dodávky¹⁷ a musely se plnit, a kdo to nestíhal, tak ho proháněli. Bratr vykopal jámy, no jámu, nasypal do ní brambory. Přikryl to slámou a přeházal hnojem. A je nenapadlo (ty kontroly) hrabat se v hnoji. Tím pádem nám zbylo pár brambor, jinak nebylo, co do pusy dát“ (Paní Kl. 7. 11. 2015)

Dětství mých informantek vypadalo jinak, než vypadá dnes. Doma musely pracovat od malička. Do školy chodily hlavně v zimě, a po nebo před sezónními pracemi. Jedna z informantek si vzpomíná: „Pamatuji si, jak pro mě tatínek přišel ve čtyři hodiny ráno, že půjdeme posekat trávu. Byla ještě rosa, ale tatínek se bál, že by to nestihl posekat“ (Paní D. 23. 7. 2016). Všechnu práci tehdy museli dělat ručně, a proto dané práce zabraly více času. Ještě nebyla natolik vyvinutá technika a technologie anebo na ni lidé neměli peníze.

4.5.2 Dospělost

V době, kdy jim jejich hospodářství bylo zabaveno ve prospěch JZD, nezbývalo respondentům nic jiného než ve zmiňovaném JZD pracovat, protože se již nemohli živit prodejem vypěstovaných plodin a zvířat z vlastního chovu a v okolí jejich bydliště se jiné pracovní možnosti nevyskytovaly. Pouze zde byla možnost dojíždět do nedaleké továrny, kam

¹⁷ „Dodávková povinnost byla poprvé vyhlášena v září roku 1939 a v následujících měsících byla vztažena na většinu rostlinné a živočišné produkce. Znemožňovala výrobcům volně obchodovat či nakládat se svou produkcí a stanovila její nucený výkup za úřední ceny ve prospěch Protektorátu Čechy a Morava.“ Povinnost dodávek trvala do konce roku 1945 (Štolleová B. 2014: 161).

se ale většina neměla, jak dopravit, tak nezbývalo nic jiného než pracovat v JZD. Ženy se tak od 50. let staraly nejčastěji o zvířata, chodily dojit krávy nebo krmily o prasata.

„Pak jsem šla do kravína, osm let jsem tam dojila rukama. Každá jsme tam měly tak 25 krav, někdy byla některá březí, ale dojit to jsme chodili ráno a pak večer“ (Paní Z.25. 8. 2016). Muži pak obdělávali pole, nejdříve ručně, kdy jim pomáhaly i ženy, a později již pomocí strojů. „Všechno jsme dělali ručně, to nebylo jako teď samá technika. Když jsme tady měli třicítku traktor, tak jsme si mysleli, kdo ví, co nemáme. Nemělo to střechu, jezdilo se, ať byla zima nebo teplo“ (Paní D. 23. 7. 2016).

4.5.3 Restituce

O restituci po roce 1989 (jako o navrácení majetku) se poprvé začíná mluvit až v roce 1990. Tehdy byl vydán první zákon o restituci č. 119/1990. Ten ale ještě není tak zásadní, pouze rušil rozhodnutí od 25. 2. 1948 do 1. 1. 1990. V následujících dvou letech pak byl vydán soubor zákonů týkající se restituce (Benda 2008: 4-8).

Během restituce získaly zpět svůj majetek dvě z mých informantek. Díky tomu pak na těchto pozemcích začali hospodařit jejich potomci, ať již to byl syn nebo vnuk, kteří hospodaří na x¹⁸ ha dodnes. Návrat k hospodářství podobnému tomu před restitucí se povedl jen dvěma mým informantkám prostřednictvím potomků. Ostatní se k tomu již vracet nechtěli, buď neměli již potřebné prostředky, nebo měli jinou práci a zájmy.

¹⁸ Množství ha neuvádím z toho důvodu, že mi ani přesné množství sděleno nebylo a mé informanty si ho ani nepřály zveřejňovat.

4.5.4 Současnost

V současné době, protože jsou již v důchodu, mé informantky aktivně nehospodaří. U některých začali hospodařit jejich synové nebo vnuci. Často jim tak alespoň pomáhají, jak mohou. Hospodářství provozují jejich potomci často při práci, a tak jsou rádi, že jim rodiče či prarodiče alespoň částečně vypomohou. Jedná se často o hospodářství s velkým množstvím ha polí, lesů a chovají 20 - 30 kusů hovězího dobytka.

Velká část respondentů chová alespoň slepice a králíky, po dvoře jim běhá nějaká ta kočka a kvůli hlídání mají malého či většího psa.

4.6 Vztahy výměnkářů s hospodáři

V literatuře se můžeme dočíst, že vztahy mezi výměnkáři a novými hospodáři nebyly vždy ideální. Někteří striktně dodržovali to, co se psalo ve smlouvě, a pokud přišlo na něco, co ve smlouvě nebylo napsané, mohl to jak výměnkář, tak hospodář odmítnout udělat. Mnohdy docházelo i k tomu, že si dělali navzájem naschvály. Například když: „*výměnkář měl právo brát vodu ze studně, ale neměl ve smlouvě psáno, že může jít přes dvůr*“ (Kropáčovi J. a Z. rok neznámý: 2), aby se dostal ke studni.

Také z vyprávění mých informantek jsem se setkala s nečestným jednáním, tentokrát ze strany výměnkáře: „Když s maminkou a tatínkem této paní sepisoval dědeček výměnkovou smlouvu, před místem pro podpis vynechal několik řádků. Poté, když všichni tuto smlouvu podepsali, dopsal na prázdné místo, že jim dává vše kromě živého inventáře. Takže všechno živé na statku pořád patřilo dědovi této paní. Jeho syn se o tyto zvířata staral. A když chtěl prodat vykrmeného býka, nemohl, protože pořád patřil jeho otci“ (Paní F. 11. 12. 2015)

Existovaly ale i rodiny, kde byly vztahy dobré a výměnkáři s hospodáři si společně vyhověli. „*Stařenka pohlídala děti, obstarala drůbež a zahrádku, stařeček, dokud mohl, pomáhal na poli*“ (Kropáčovi J. a Z. rok neznámý: 18)

4.7 Výměnkáři

4.7.1 Výměnek pro otce

Často se takovýto výměnek týkal i manželky otce, pokud byla naživu. Na výměnek otec odcházel v případě, že „*se rozhodl už dále nehospodařit a usedlost předat ještě za svého života svému nástupci*“ (Velková 2009: 281). Jak Alice Velková uvádí, důvody toho, proč se rozhodl zanechat hospodářství svému nástupci, mohly být různé. Nejčastěji to bylo z důvodu nemoci (nemuselo jít o nemoc jako takovou, ale o vyšší věk, kde původní hospodář již nebyl schopen vykonávat svou práci), dluhů a hospodářské těžkosti¹⁹, nebo protože se dědic rozhodl uspořádat svou svatbu (Velková 2009: 282-283).

4.7.2 Výměnek pro vdovu

Jak uvádí Alice Velková, i žena po smrti svého manžela a po předání hospodářství plnoletému dědici mohla odejít na výměnek. Pokud se stala vdovou příliš brzy (to znamená do věku 45 let), neměla ještě důvod stávat se výměnkářkou. Často se znovu vdala a hospodařila s novým mužem než dospěl dědic hospodářství. V některých případech ale rozhodovala žena o hospodářství i bez manžela. Tím, že se stala vdovou, získala jiné postavení a mohla rozhodovat o usedlosti.

4.7.3 Výměnek pro prodávajícího

Tento výměnek se týkal hlavně lidí, kteří neměli svého dědice, tedy neměli, komu hospodářství po své smrti předat, a to ani v příbuzenství. „*Pro prodávajícího, který neměl*

¹⁹ „Zadlužení usedlostí nebylo nic neobvyklého, často na nich vázlo splácení různých závazků, jakými byly dluhy, různé dávky a platy a též dědické podíly pro hospodářovy sourozence. Zadlužení mohlo vést hospodáře k dřívějšímu předání usedlosti svému dědici, ...“ (Velková 2009: 283).

kam odejít a musel na usedlosti zůstat jako výměnkář, nešlo o příliš příjemnou alternativu. Znamenalo to soužití s cizími lidmi, které mohlo být nepříjemné“ (Velková 2009: 285).

Stávalo se, že se hospodáři prodeji snažili vyhnout až do poslední chvíle. Často tak odcházeli na výměnek v pozdním věku (kolem 66 let) a dlouho v něm nepobyli. Muži „*prodejem usedlosti a pojištěním výměnku zabezpečovali hlavně své manželky Ty byly o několik let mladší než jejich manželé a výměnek se pro ně stal důležitým zajištěním životních potřeb“* (Velková 2009: 285).

Hospodářství se také prodávalo i v případě, že dědicové se o něj nemohli/nechtěli starat a odcházeli z něho, někdy tam ale i zůstali. Často v takovém případě bylo hospodářství prodáno někomu z příbuzných, kteří tam nadále hospodařili.

4.7.4 Výměnek pro třetí osobu

Nastávaly i případy, že výměnek nebyl určen pro odcházejícího hospodáře (ať už hospodářství předal dědici nebo ho prodal), ale třetí osobě. Mohl to být někdo z příbuzenstva původního hospodáře, vdova po původním hospodáři, nebo i starší osoba, která hospodářství nově koupila pro své potomky. Pokud byly v rodině i malé děti, při předávání hospodářství v rámci rodiny, se vztahoval výměnek i na ně. Ale pouze na omezenou dobu, buď do plnoletosti dítěte, nebo do jeho smrti. Jednalo se o případy, kdy se předpokládalo, že by se o sebe tyto osoby nedokázaly samy postarat (nejčastěji šlo o neprovdané dcery, duševně nebo tělesně postižené) (Velková 2009: 287-291).

5 Smlouvy o výměnku

5.1 Názvy, formy

Všechny smlouvy získané v terénu jsou Notářskými spisy, celkem se mi podařilo získat 5 smluv. Jejich názvy jsou různé. Nejstarší získaná smlouva Spis notářský – smlouva svatební a postupní, je z roku 1936. Druhá smlouva je z roku 1936 a nese název Smlouva trhová. Třetí a čtvrtá jsou z roku 1947 (jedny s posledních vydaných) a jejich název je Smlouva postupní. Pátou smlouvou je smlouva Svatební. Všechny smlouvy mají stejnou formu. Na prvních stranách smluv najdeme jména osob, kterých se smlouva týkala, a soupis převáděného majetku. Na dalších stranách pak následuje výpis povinností nových majitelů vůči výměnkářům. Smlouvy jsou zakončeny podpisy všech zúčastněných včetně notáře. Další dokument je poněkud netradiční, nejedná se přímo o smlouvu, ale o Platební příkaz, který na Postupní smlouvu odkazuje. V tomto dokumentu jsou uvedeny peněžité částky za výměnek, stravu za rok, hodnota dvou krav atd., které jsou převedeny na dceru původních majitelů jako dar.

5.2 Obsahová a vizuální stránka

5.2.1 Vizuální stránka

Všechny smlouvy mají větší formát, než je formát A4 a to o 4,5 cm více na výšku. Jsou psány na psacím stroji. Všechny jsou vytištěné na starém papíře. Pro účely této práce byly poskytnuty kopie těchto smluv, aby se následnou manipulací při zkoumání původní dokumenty nepoškodily (originály mají pečlivě uschované mí respondentí). Na smlouvách jsou vidět tehdejší kolky a razítka Berního úřadu.

5.2.2 Obsahová stránka

Smlouva má povětšinou 8 stran. Na první straně jsou vždy uvedeny osoby, kterých se smlouva týká, a soupis celkového majetku v pozemkových a katastrálních knihách (z tohoto důvodu jsem jednu ze smluv nezískala celou, protože šlo a stále jde o velice soukromou věc). Na druhé straně je vyměřena postupní částka, kterou musí noví majitelé budoucím výměnkářům zaplatit ve stanové výši do stanovené doby (ve smlouvách získaných v terénu se uvádí 2-5 let). Na následujících stranách jsou sepsané povinnosti nových majitelů vůči výměnkářům, práva výměnkářů a místa, kde se mohou pohybovat.

Často měli původní hospodáři, kteří přepisovali majetek na své děti, vypsána ve smlouvě přesná čísla, kolik čeho mají každý rok, někdy i měsíc nebo den, dostávat, například: *„200 kg pšenice v dobrém čistém a předním zrně, 600 kg žita v dobrém, čistém a předním zrně, 400 kg ovsa v dobrém čistém a předním zrně, 1200 kg brambor dobrých, jedlých a žlutomasých, 190 kg hlávkového zelí v dobré jakosti a ze současné sklizně, 10 kg dobrého, čerstvého a zdravého máku, 6 m³ štěpinového palivového dříví s přívozem na vykázané místo, a sice to vše k dodání na podzim toho kterého roku v měsíci září nebo v měsíci říjnu...“* (Štok 1936: 4-5)

Jak jsem již zmínila, smlouvy se netýkaly jen toho, kolik mají čeho dostat, ale kde se mohou volně pohybovat: *„výhradné používání jedné světnice..., spolužívání půdy, sklepa, kolniček, chlévků, studny i záchodu, s volným přístupem i odchodem do všech vyhrazených místností a prostorů, s volným pohybem po domě, dvoře, zahradě...“* (Paleček 1947: 2) a co mohou dělat na pozemcích nového hospodáře: *„kopati si letní rané brambory pro svoji vlastní osobní potřebu ..., péci si chléb při plivu a topení hospodářů v domácí peci ..., držeti si každoročně při krmení hospodářů mezi jejich drůbeží jednu husu s jí vyvedenými deseti housaty“* (Paleček 1947: 3-4). U podpisu smlouvy (v oblasti mého terénního výzkumu) byli

v letech 1935-1937 hospodář se svou manželkou²⁰ a jejich budoucí nástupci (syn/ dcera a jejich budoucí nebo současný manžel/manželka). Základem pro vytvoření výměnku je tak rodina (ať už mají její členové mezi sebou dobré vztahy nebo ne), což je: „*sociální zařízení, jehož základním účelem je vytvářet soukromý prostor pro reprodukci společnosti, ... Chrání své členy, nemění svůj tvar, vnitřní uspořádání ani habitus a změny ve svém okolí vyrovnává.*“ (Možný 2006: 14) Často se tato Smlouva postupní psala před sňatkem nových hospodářů a mohla se jmenovat i Smlouva svatební a postupní.

Ve smlouvách, které jsem získala, se majetek předává nejstaršímu dítěti (nebylo to vždy pravidlem)²¹ v rodině: „*Základem existence této rodiny je rodinný dům, v němž zůstává (zpravidla) nejstarší syn i poté, co se oženil a má děti. Jeho rodina je jádrem rozvětvené rodiny a přebírá odpovědnost za udržení kontinuity rodinného života a rodinných tradic. Rodinné jmění přechází nerozděleno do rukou jediného dědice, který však má spíše více povinností než právo-vůči rodičům do jejich smrti a trvale vůči sourozencům, které musí podporovat při vzdělání a vybavit věnem.*“ (Možný 2006:39)

Poslední strany se týkají podpisů zúčastněných a původních majitelů, kteří se mění ve výměnkáře, nových majitelů a notáře. Opět je uveden kolek a razítko Berního úřadu.

²⁰ Spoluvlastnictví žen u nemovitostí nebylo pravidlem. Často se spolumajitelkou stávaly až po smrti manžela. „Manžel ve své poslední vůli vyjádřil přání, aby se hospodyně po jeho smrti stala jeho manželka. V 19. století se rozšiřují řady vdov, které se rozhodují samy. Novému sňatku dávaly přednost především mladé vdovy 30-35 let“ (Lenderová 2009 : 298).

²¹ Do konce 18. století se statek a celkový majetek předával nejmladšímu synovi hospodáře. Koncem tohoto století v roce 1787 došlo ke změně dědického práva a byl „...vydán patent, který stanovil, že napříště se dědicem selského statku má stát nejstarší syn, pokud by hospodář svojí poslední vůlí nestanovil jinak“ (Lenderová 2009 : 296).

5.3 Informantky o mezigeneračních smlouvách

Mé informantky vědí o tom, že se smlouvy týkající se výměnky psaly. Polovina z nich i takovou smlouvu měly doma a poskytly mi ji. Často také věděly, o co se v těchto smlouvách jedná, a uvedly mi i příklad. „Museli jim tedy z hospodářství dát nevím kolik vajec a máslo, dříví...“ (Paní K. 23. 10. 2015). Jak uvádím již v podkapitole 5.1. Názvy, formy, získala jsem v terénu 5 smluv. Tři smlouvy se týkaly prarodičů informantek, jedna přímo informantky a smlouvy z našeho domácího archivu se týkala mé prababičky.

V otázce toho, zda by se dnes mezi generacemi měly sepsávat smlouvy, se mé respondentky shodly téměř všechny. Znamená to pro ně jistotu, kdyby se něco stalo. Jen dvě z nich mi odpověděly, že to není potřeba. „Já bych to nesepisovala, jsou lidi třeba takový, že syn zabije mámu, nebo já nevím pro peníze, ale já jsem nic takového nezažila, tak si myslím, že to není potřeba“ (Paní K. 26. 6. 2016). Z výpovědi paní K. vyplývá, že vždy záleží na tom, jak se děti k rodičům chovají. Pokud mají mezi sebou dobré vztahy, pak není jistě smlouva potřeba, protože si navzájem věří. V opačném případě, je ale určitě dobré smlouvu sepsat, protože v takovém případě nemají nejen děti, ale nejspíše i vnoučata ke starým lidem respekt, úctu a dobré vztahy mezi nimi nejsou.

6 Péče o staré lidi

6.1 Zkoumaná období využívání výměnku

Při studiu výměnku jsem se zajímala převážně o 20. století, protože v tomto období mé informantky prožily většinu svého života a výměnky si pamatují právě z tohoto období. I smlouvy, které jsem získala, vznikaly v první polovině 20. století. Dále jsem se ale zaměřovala i na současnost, zda se výměnky ještě zařizují nebo jak je v současné době o mé informantky postaráno.

6.2 Využití výměnku

Výměnek byl využíván jako zajištění spokojeného života na stáří. Důležité pro člověka je, aby měl kde bydlet, co jíst, aby mu bylo teplo a byl spokojený. Součástí smluv o výměnku tak bylo vyhrazení prostor, kde může výměnkář žít a pohybovat se. Dále si lidé vymíňovali, jaké množství vyprodukovaných plodin mají každý rok/měsíc/týden dostávat, aby měli co jíst, protože peníze v čase, kdy odešli na odpočinek, nedostávali. Potřebovali tedy dostávat naturální dávky. Docházelo i k případům, kdy výměnkáři stolovali společně s hospodáři, potom nedostávali naturální dávky, anebo v menší míře. „Na živobytí vymíňují si prodávající dostatečnou a přiměřenou stravu v obvyklý denní čas, při jednom stole s hospodáři. Kdyby však prodávající výměnkáři se při společném stole stravovati nechtěli, přísluší jim na místě toho v dobré jakosti a předním zrně, 600 kg žita ...“ (Štok 1936: 3). V některých případech si výměnkáři vymínili, že budou dostávat určitý obnos peněz. Výměnkář „mohl ... dostávat i peněžitý obnos (nejčastěji 5, 10 zl., někdy až 20 zl. ročně) a k tomu si zajišťoval i další potřeby, které považoval za důležité pro svůj život. Tento typ výměnku byl vázán pouze na

statky s polnostmi (tzn. na selské a chalupnické usedlosti), které byly schopny vyprodukovat přebytky sloužící pak k obživě výměnkářů“ (Velková 2009: 292).

Výměnkáři měli ve výměnku jistotu, že v případě nemoci, nemohoucnosti se o ně hospodář postará. „Nastupující jsou povinni výměnkářům ... poskytovat v nemoci a sešlosti věkem posluhu a ošetření a praní, ... (Vůle 1935: 5).

6.3 Současný výměnek

Se současným výměnkem jsem se v určité formě setkala jen u jedné své informantky. Ostatní své bydlení a domov nepovažují za výměnek, ale za místo, kde žijí, věnují se svým zálibám, přijímají návštěvy apod. Výměnek informantky berou jako vyčleněnou část v domě, kde v závislosti na hospodáři dožívají lidé svůj život. Šest z nich výměnek jako takový v rodině nerozlišovalo. Rodiče s dětmi, popřípadě vnoučaty, žili pohromadě. Společně si i vařili a nerozlišovali, co je napsané ve smlouvě, žili si tak spokojeně. „No, to já jsem zažila, ale žili jsme pohromadě. Žádný jako aby byli přestěhovaní to ne. Společně vařili, babička vařila a děda ... chodil s námi na pole“ (Paní Z. 25. 8. 2016).

Na informaci o současném výměnku mě přivedl vnuk jedné informatky, která se považuje za výměnkářku. Dotazovala jsem se jí na to, co ví o výměnku, zda ho zažila apod. Do našeho rozhovoru vstoupil právě její vnuk: „Babička ho má i teď. Má tady na chalupě vlastně výměnkové právo“ (Vnuk paní P. 4. 7. 2016). O starou i novou smlouvu ohledně výměnku jsem požádala vnuka paní P. Bohužel mi bylo sděleno, že i přesto, že ji mají, ji nemohou najít, proto jsem neměla možnost u této paní do smlouvy nahlédnout.

6.4 Současná péče o mé informantky

V současné době mají téměř všechny mé informantky přeepsaný majetek na své děti, vnoučata. V současnosti při tvorbě majetkových smluv dochází k tomu, že právníci nechávají prostor ve smlouvě, kam se umístí právo na doživotní bydlení původních majitelů v přepisované budově v podobě věcného břemene. „Dnes to už ani nepřevedou bez toho, aniž by ti tam nevyměřili něco určitého“ (Paní F. 18. 6. 2016)²².

Často lidé mají povědomí o výměnku, ale nepouští se do jeho vytvoření. Raději se dnes poradí s právníkem (notářem), který již při přepisu majetku rodičů na své děti zahrnují do smluv věcné břemeno²³, kdy mohou rodiče ve svém domě svůj život dožít. Nemusí si tak zřizovat přímo vejmínek. Lidé možnost věcného břemena využívají, protože jim umožňuje předejít sporům v rodině a oni mají tak svou jistotu, kdyby se například s novým majitelem něco stalo. „No to třeba, kdyby se se synem něco stalo a já tady pak měla nějakého mladého cizího. Nikdy nevíš, co se stane. Oni by tě pak vyhodili na ulici a co pak, co budeš dělat na stáří. Jistota je potřeba“ (Paní F. 18. 6. 2016)

Kromě dvou, se všechny informantky o sebe starají hlavně samy. Jejich děti, které s nimi bydlí, jim vždy, když je třeba, pomohou (vozí je k lékaři, přivezou jim nákup, podají, když je něco třeba apod.) a ony jim na oplátku například pohlídají děti nebo pomohou, s tím, co je v jejich silách, navzájem „si vyhovují“.

²² Viz 4.1. Definice

²³ V diplomové práci Jana Prokeše s názvem Výměnek je použita definice Alberta Bradáče a kol.: „Věcná břemena jsou především materiálním vztahem, resp. souhrnem vztahů, které umožňují – za účelem dosažení dokonalejšího sociálně-ekonomického využití věci či plnějšiho uspokojení individuálních potřeb jednotlivce – určité opakující se nebo trvající možnosti realizace užitné hodnoty cizí věci, a z pohledu druhého účastníka, opakovaně nebo trvale omezují možnosti realizace užitné hodnoty vlastní věci“ (Bradáč 2009:13 in Prokeš J. 2016: 12).

7 Důchody

Výměnek představoval pro lidi zajištění na stáří v době, kdy nedostávali důchody. Jak již bylo řečeno, výměnek zanikl roku 1948 a po jeho zániku musel být tedy nalezen jiný systém zajištění starých lidí, kteří již nemohli vykonávat svou práci, jež je živila²⁴. Po zavedení důchodového systému se zabezpečení lidí ve stáří velmi změnilo. Na místo výměnku tak přišlo věcné břemeno, které funguje dodnes.

To, že se výměnek zpět vrátil do zákona, může být z více důvodů. Naše populace stárne a stále se posouvá věk odchodu do důchodu.²⁵ Protože starých lidí je stále více, může nastat doba, kdy se stát nedovede postarat o své občany. V takovém případě by bylo výhodné mít smlouvu u výměnku. Ta totiž zajišťuje nejen bydlení, ale i zajištění stravy a dalších základních potřeb člověka. Ani důchody se nijak závratně nezvyšovaly, proto lidé nejsou stále častěji schopni se o sebe v důchodu postarat. Až v roce 2017 dochází po delší době ke zvýšení důchodu o 2,2 % (MPVS 2017).

²⁴ V období, kdy byl výměnek vyňat z legislativy, museli lidé pro přiznání důchodu splňovat určité podmínky. „Podle § 62 zákona č. 99/1948 SB. z. a n. měl nárok na starobní důchod pojištěnec, který dosáhl minimálně věku 65-ti let, nebyl poživitelem invalidního důchodu a nevydělával více než polovinu průměrného ročního výdělku, nebo pojištěnec, který dosáhl alespoň 60-to let a nebyl poživitelem invalidního důchodu, nevydělával více než polovinu průměrného výdělku navíc získala dobu pojištění nejméně ve výši 20-ti let“ (Čevelová 2012: 15). V současné době je podmínkou pro udělení důchodu odpracovat 33 let. Od roku 2019 pak 35 let nebo 30 let pojištění (Důchody-důchodci 2017).

²⁵ V minulých letech se stále diskutovalo konečném stropu věku odchodu do důchodu. Odkaz na článek, kde je probírána podpora vlády ke stropu odchodu do důchodu ve věku 65 let, na portálu idnes: http://zpravy.idnes.cz/vlada-podporila-strop-veku-odchodu-do-duchodu-65-let-f89-/domaci.aspx?c=A160905_143605_domaci_kop. Vědět, kdy člověk půjde do důchodu je důležité. Dává mu to jistotu klidného odpočinku ve stáří. V článku je také uvedeno, jaký dopad má vyplácení důchodů na stát.

7.1 Počátky

Důchody u nás nebyly vypláceny vždy. Až do konce 18. století se nikdo intenzivně otázkou zajištění na stáří, ale i na období v nemoci, v invaliditě apod. nezabýval.

Zlom přišel až v letech 1771 a 1781. „*V rakouské monarchii byly vydány dva předpisy, tzv. penzijní normály, zakládající nárok na penze pro vdovy a sirotky po zaměstnancích, kteří „věrně sloužili“, a druhý pro zaměstnance, kteří se alespoň po deseti letech uspokojivé služby stali neschopnými práce*“ (Česká správa sociálního zabezpečení. 2004: 11). V brožurě České správy sociálního zabezpečení se uvádí, že důchodové zajištění nebylo určeno pro všechny společenské vrstvy obyvatel. Týkalo se to především vysoce a výše postavených lidí, jako byli například úředníci a někteří zaměstnanci státních podniků, nebo hodnostáři jako důstojníci a soudci. V průběhu 19. století se k řešení důchodového zajištění přidalo i pojištění v případě nemoci.

Další zlom nastal ve dvacátých letech 20. století, kdy začala snaha zakotvit zákon o budoucích důchodech do legislativy. Zákon byl připravován od května 1923 zvláštní komisí, v jejímž čele stál Dr. Schönbaum²⁶. V roce 1924 pak byl vydán zákon o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří (Česká správa sociálního zabezpečení 2004: 12-16). „*Pokrokový zákon č. 221/1924 Sb. z. a n. je rozčleněn do pěti částí a skládá se z 288 paragrafů*“²⁷ (Česká správa sociálního zabezpečení. 2004: 17).

²⁶ Tehdejší profesor matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy a ředitel Všeobecné penzijní pojišťovny (ta byla zřízena 20. prosince 1918).

²⁷ „*Spočíval především na těchto zásadách:*

1. *Invalidní a starobní pojištění tvořilo jednotný rizikový a finanční celek, který byl pouze organizačně spojen s jinak samostatným pojištěním nemocenským.*
2. *Z dělnického invalidního a starobního pojištění se poskytovaly jednak důchody jako dávky se opětuující, jednak dávky jednorázové. Vedle dávek nárokových (obligatorních) byly některé dávky pouze dobrovolné (fakultativní). Základními dávkami byl důchod invalidní, který byl podmíněn ztrátou výdělečné schopnosti, jež odrážela více než dvě třetiny, a dále důchod starobní. Náležel pojištěnci po dovršení 65. roku věku, opustil-li zaměstnání nebo klesli jeho výdělek alespoň na polovinu mzdy zdravého zaměstnance. Pro pozůstalé byl zaveden důchod vdovský*

Jak je uvedeno v knize *Sociální myšlení a sociální praxe v českých zemích 1781-1939*, tento zákon působil potíže, a proto došlo k vydání dalšího zákona 21. 2. 1929. Důchody byly prozatím pouze pro úředníky, poloúředníky a zřizence, nebo pro lidi, kteří si platili penzijní pojištění. (Hlavačka M., Cibulka P., Pokorný J., Fejtová O., Bek P. 2015: 213) „*Dělnický důchod v roce 1936 tvořil 153 korun, tj. ročně 1736 korun*“ (Hlavačka M., Cibulka P., Pokorný J., Fejtová O., Bek P. 2015: 212).

„*Výměnek bylo zřízení, které sloužilo k zajištění rolníků nebo osob z jejich bezprostředního okolí pro případ, že se tito lidé nebudou moci sami o sebe postarat*“ (Hlavačka M., Cibulka P., Pokorný J., Fejtová O., Bek P. 2015: 46).

Klíčovým zákonem v této oblasti byl zákon č.99/1948 „*o národním pojištění, který zrušil všechny předchozí zákony z této oblasti. Podle něj neměla být dávková soustava uzavřeným systémem, ale měla se rozvíjet, zdokonalovat a rozšiřovat na další sociální události. Ve výhledové fázi dalšího vývoje se mělo národní pojištění stát obecným pro všechny občany při co nejširším rozsahu sociální události a při co nejvhodnějším způsobu zabezpečení*“ (Česká správa sociálního zabezpečení. 2004: 22).

Dalším zásadním nařízením bylo vládní nařízení č. 19/1959 SB. „*Nově byl do schématu dávek důchodového zabezpečení včleněn důchod za výsluhu let (pro zaměstnání, která kladou mimořádné nároky na schopnosti a organismus) a osobní důchody (pro zvláště zasloužilé pracovníky v oboru hospodářství, vědy, kultury, správy a v jiných úsecích veřejné činnosti a pro jejich pozůstalé*“ (Tomková 2009: 708).

Otázku historie důchodu jsem se snažila více zodpovědět, ale mnohé prameny řeší změny důchodu až po roce 1989, pro tuto práci bylo ale nejdůležitější období před rokem a po

a sirotčí. Z dávek jednorázových se poskytovalo odbytné, které za určitých okolností náleželo pozůstalým po pojištěnci nebo důchodci“ (Česká správa sociálního zabezpečení. 2004: 17).

roce 1948. Pramenů, které toto období řeší je však málo a některé informace se v různých pramenech mírně liší. Zajímavým podkladem by mohly být pracovní podklady Veroniky Rudolfové jako *Historie vývoje důchodové systému*, které nebyly prozatím publikovány a autorka si tak nepřeje, aby z nich bylo citováno. Rudolfová V. dále také sepsala s Vitem Samkem materiál týkající se důchodů s názvem *Pražské sociálně-vědní teorie – Důchodová politika a její vliv na ekonomickou a konkurenceschopnost a sociální soudržnost* (Rudolfová, Samek 2010).

7.2 Výše důchodu ve 20. století z pohledu informantek

Nejprve jsem se od svých informantek snažila zjistit, jak vypadaly první důchody jejich rodičů nebo prarodičů. Přesné částky mi dovedlo povědět jen 5 informantek. Částky, které mi sdělovaly, se pohybovaly od 160 korun. „Tenkrát byl důchod 190 korun, ...“ (Paní K. 26. 6. 2016). Později koncem sedmdesátých let brala maminka paní K. (před svou smrtí) 219 korun. „Nevím, v jakém roce to bylo, ale moje babička dostávala 160 korun, nevím přesně, jak se poté důchody zvyšovaly, ale myslím, že do 400 Kč“ (Paní Z. 25. 8. 2016). „Moje maminka měla 270 korun, chlapi mívali o něco více, ale nevím, kolik“ (Paní V. 24. 7. 2016). Protože mé informantky žily pospolu se svými rodiči nebo s rodiči svého manžela, více důchody neřešily. „Tenkrát byl důchod 190 korun, ale maminka se živila s námi. Třeba koupila dětem něco k narozeninám“ (Paní K. 26. 6. 2016).

Paní L. mi sdělila pouze částku, kterou pobírala jako vdovský důchod po svém manželovi, a to 720 korun. Dřívější částky si nepamatovala.

7.3 Současná situace

V současné době všechny mé informantky dostávají svůj vlastní důchod a jsou rády, že jsou díky tomu samostatné. „Vždycky nějakou tu korunu přidají a mně to stačí“ (Paní L. 13. 6. 2016).

Výše důchodu v současné době záleží na počtu odpracovaných let, placení pojištění, výši platu apod. V současnosti nejnižší udělovaný důchod je 5 500 Kč a nejvyšší je uváděn necelých 26 000 Kč (Finance, Naše peníze: 2011, 2016).

7.4 Výhled do budoucna

Jak již bylo zmiňováno, naše populace stárne, a s tím vyvstává i problém v otázce důchodu. Zanedlouho nastane doba, kdy bude více starých lidí v důchodu než lidí v produktivním věku, kteří budou pracovat. Stát se tak o své důchodce nedokáže v dostatečné míře postarat.

Existují prognózy například na Peníze.cz, které nejsou zrovna příznivé. Pokud chtějí mít lidé v důchodu dostačující finance, kromě důchodu budou muset spoléhat na své uspořené finance a podporu svých dětí. Výše důchodů totiž v budoucnu v závislosti na růstu počtu starých lidí budou klesat (Peníze 2011).

Je důležité také platit sociální pojištění minimálně 35 let. Ať již toto pojištění platí zaměstnavatel nebo sám zaměstnanec, je pro přiznání penze důležité. V případě, že toto nebude splněno, nemusí dotyčný důchod vůbec dostat (Investia 2013,2014; Peníze 2011).

8 Výsledky výzkumu

V průběhu výzkumu jsem se snažila najít odpovědi na své otázky. První mou otázkou bylo, zda si ještě někdo pamatuje na výměnek a zda někdo z vybrané lokality institut výměnku zažil. Z deseti vybraných informantek mi poskytlo odpovědi jen devět.

Některé mé informantky výměnek přímo zažily, i když se v jejich rodině příliš nedodržel a všichni žili i po předání majetku společným životem, navzájem si pomáhali. Ty informantky, které výměnek nezažily přímo, věděly, o co jde a slyšely o něm z vyprávění. Ve dvou případech však byly mezi výměnkáři a hospodáři negativní vztahy.

O tom, jak výměnek fungoval, měly mé informantky jasno. Při předání majetku se sepsala smlouva, ve které si původní majitelé vyměnili výměnek, prostory, kde se mohou svobodně pohybovat, hospodařit si nebo chovat zvířata, dále také množství jednotlivých naturálií a různých úkonů, které jim jsou noví hospodáři povinni plnit.

Dále jsem se zajímala o to, zda jsou mezi lidmi v této lokalitě dochované ještě nějaké smlouvy ohledně výměnku psané před jeho zrušením v roce 1948. Podařilo se mi v terénu získat celkem čtyři smlouvy a jednu jsem měla v rodinném archivu. K uzavření smlouvy bylo potřeba, aby byli přítomni původní i noví hospodáři a byl k dispozici i soupis předávaných nemovitostí-více viz kapitola 5. Smlouvy o výměnku

V průběhu času přestal být o výměnek jako takový zájem. Z důvodu zavedení všeobecného důchodového systému, tedy jiného zajištění na stáří, a věcného břemene již nebylo potřeba vymínovat si ve smlouvách žádné naturálie, ale pouze prostory v předávaném majetku. V současné době považuje jen jedna informantka své bydlení za výměnek. Ten nemá ve smlouvě o převodu majetku psaný, má ho uvedený jako věcné břemeno, ale nazývá ho jako výměnek. Ve smlouvě je zahrnuto bydlení a ošetřování v případě nemoci nebo nemohoucnosti. Pokud je ale potřeba, její vnuk jí ochotně přiveze i nákup nebo v případě

potřeby ji doveze k doktorovi. Ostatní informantky by výměnek už nechtěly, mají svůj domov. Právo užívat svého bytu až do smrti mají ve smlouvě zanesené v podobě tzv. věcného břemene a dostávají svůj důchod, se kterým si vystačí a jsou tak spokojené. Výměnek podle nich tak není potřeba.

.

9 Závěr

Cílem této práce bylo ukázat, co lidé ve vybrané lokalitě (kterou záměrně anonymizuji z důvodu ochrany osobních dat mých informantek) o výměnku vědí, zda ho zažili nebo o něm alespoň něco věděli, zda by si dokázali v současné době výměnek představit, jak v současné době žijí apod. Své hlavní výzkumné otázky jsem formulovala takto: jak se měnilo v české společnosti pojetí výměnku v čase? Jak vypadal výměnek ve vzpomínce pamětníků? Jak by se dnes stavěli staří lidé k výměnkářství? Informantkami bylo devět žen ve věku od 63 do 96 let, tedy starší paní v důchodu.

V průběhu času se pohled na výměnek i podle mých informantek změnil, dříve byl pro mnohé lidi důležitý a v současnosti si ho nikdo již v reálné podobě nedovede představit. Informantky si výměnek vybavují jako formu zajištění na stáří místo dnešních důchodů. V současnosti informantky mají ve smlouvě uvedena svá práva k bydlení v podobě věcného břemene a výměnek nepovažují za nutný (podrobněji viz. kapitola 8. Výsledky výzkumu).

Práce v terénu byla zajímavá, ale zároveň i někdy složitá. První informantky jsem hledala ve vesnici, kterou znám nejvíce a věděla jsem, že zde budou nejvíce ochotni mi o výměnku a svém životě vyprávět. Díky informantkám v této vesnici jsem se dostala k dalším informantkám, z blízkých vesnic, ochotným spolupracovat. Byla zde využita tedy metoda snowball. V průběhu výzkumu jsem se setkala i s tím, že mě jedna z paní, ke které jsem měla jít provádět výzkum, odmítla se slovy, že k tomu nic neví, nezná a nic říkat nebude. V tento moment jsem si připadal jako podvodný výzkumník, který jí chce něco provést. Naštěstí se mi to stalo právě jen u jedné paní.

Dalším úskalím, se kterým jsem se potýkala, bylo průběžné pozměňování tématu, protože ne o všem byly mé informantky ochotny mluvit. Moje původní představa o práci byla vystavit ji jako komparaci minulosti a současnosti, avšak v terénu jsem se dozvěděla

informace převážně z minulosti a o současné situaci již informantky nechtěly tolik mluvit, spíše vyprávěly o svých dětech nebo vnoučatech. Očekávala jsem, že mi budou informantky v některých věcech více věřit, když tuto lokalitu znám a ony často znaly mne osobně i mou rodinu.

Ačkoliv se k institutu výměnku informantky staví spíše negativně, můžeme si představit, že v praxi bude v budoucnu užíván hojněji než dnes, a to z různých důvodů. Zjišťování těchto důvodů ale není předmětem této práce, proto jej zde nechávám jako vyřčenou otázku pro budoucí výzkum.

Tato práce mi přinesla zkušenosti v oblasti terénního výzkumu. Moje představy o tom, jak to bude v terénu jednoduché, se ihned na počátku výzkumu zbořily. Díky této práci jsem si tak mohla vyzkoušet s jakými úskalími se může setkat výzkumník – sociální antropolog během svého výzkumu. Nejvíce si cením právě tohoto pobytu v terénu.

Zajímavé informace mi poskytly samozřejmě i knihy, odkazy na internetu či přímo smlouvy od informantek. Smlouvy pro mě znamenaly velký přísun informací ohledně toho, co výměnek vlastně je, jak vypadal, co obnášel. Vždy z nich dýchala historie a bylo tak zapotřebí s nimi zacházet opatrně už jen při jejich kopírování.

Všechny informantky již předaly svůj majetek dětem, vnoučatům a jsou rády, že otázka majetku je vyřešena ještě před jejich smrtí a nemůže tak dojít k případným sporům mezi potomky. Pojem výměnku byl často vnímán pejorativně (jako nějaké odstrčení starých lidí na okraj, popř. zátěž pro mladé z dob, kdy nebyly důchody). Ačkoliv dle mého výzkumu zatím není o návrat výměnku takový zájem, můj názor je ten, že může přijít doba jejich renesance, kdy se opět budou uzavírat takovéto smlouvy, protože ty budou lidem poskytovat větší jistoty než spolehnutí se jen na důchod nebo spoření na stáří.

Myslím si, že institut výměnku je dobře vymyšlené zajištění na stáří, protože v dnešní době se v oblasti sociálního zabezpečení vyskytuje mnoho nejistot. Nikdo neví, jestli v následující době nějaké důchody budou, když stát možná nebude schopen je vyplácet. Proto si myslím, že návrat institutu výměnku do legislativy přichází v takový čas, aby se lidé na něj mohli připravit a v budoucnu si ho začít zakládat.

Bibliografie

Balhar, Jan. 1999. *Český jazykový atlas 1 2 3 4 5*. Praha: Academia.

Benda M. 2008. *Restituční proces v 90-tých letech*. Západočeská univerzita Plzeň: Právnická fakulta.

Buřinská B., 2012. *Děti musí žít své rodiče! I zákon to říká*. Peníze.cz. Dostupné z: <http://www.penize.cz/rodicovstvi/237660-deti-musi-zivit-sve-rodice!-i-zakon-to-rika> [25. 6. 2016]

Brouček, S. a Jeřábek R., eds. 2007. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Mladá fronta.

Benda M. 2008. *Restituční proces v 90-tých letech*. Západočeská univerzita Plzeň: Právnická fakulta.

Česká správa sociálního zabezpečení 2004. *80 let sociálního pojištění*. Dostupné z: http://www.cssz.cz/stranky/konference-80let/brozura_c.pdf [18. 10. 2016]

Český statistický úřad 2014. *Věková struktura obyvatel podle dat sčítání lidu*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551781/170217-14.pdf/9f50d576-fb17-4b2a-a221-01b0ff96ee3b?version=1.0> [17. 2. 2017].

Český statistický úřad 2016a. *Obyvatel České republiky přibylo*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatel-ceske-republiky-pribylo> [17. 2. 2017].

Český statistický úřad 2016b. *Věková struktura populace ČR*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/34624837/25012816q301.pdf/bca599fd-7c87-4f02-8539-5be3a3d6ecde?version=1.0> [13. 2. 2017].

Čevela a spol. 2014. *Sociální gerontologie*. Praha: Grada.

- Čevelová B. 2012. *Starobní důchod v České republice*. Rigorózní práce. Masarykova univerzita Brno: Právnická fakulta.
- Crews D.E. a Zavotka S. 2005. *Aging, Disability, and Frailty: Implications for Universal Design*. The Ohio State University: Departments of Anthropology
- Demografie 2012. *Analýza: Demografické stárnutí ČR podle výsledků projekce*. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=824 [14. 2. 2017].
- Dvořičák L. 2015. *Co je to výměnek a jak ho lze užít*. Můj-právník.cz. Dostupné z: <http://muj-pravnik.cz/co-je-vymenek-jak-ho-lze-uzit/> [13. 8. 2016].
- Důchody-důchodci. 2017. *Odpracovaná doba pojištění pro důchod*. Dostupné z: <http://www.duchody-duchodci.cz/doba-pojisteni-starobni-duchod.php> [23. 3. 2017].
- Eriksen T.H..2008. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národní příslušnost, rituál*. Praha: Portál s.r.o.
- Finance. 2011. *Jak vysoký je minimální důchod?* Dostupné z: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/326760-jak-vysoky-je-minimalni-duchod/> [19. 2. 2017].
- Health and Social Insider Monitor. 2013. *Hranice stáří*. Dostupné z: <http://www.hasim.cz/content/hranice-stari> [11. 3. 2017].
- Haškovcová, H. 2010. *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain Team.
- Hendl J. 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: portál s.r.o.
- Hlavačka M., Cibulka P., Pokorný J., Fejtová O., Bek P. 2015. *Sociální myšlení a sociální praxe v českých zemích 1781-1939: ideje, legislativa, instituce*. Praha: Historický ústav.

- Investia 2013. *Když jde flákač do penze*. Dostupné z: <http://www.investia.cz/flakac-jde-do-penze> [25. 2. 2017].
- Investia 2014. *Starobní důchody v roce 2014 a 2044*. Dostupné z: <http://www.investia.cz/starobni-duchody-v-roce-2014-a-2044> [26. 2. 2017].
- Kandert J. 2010. *Náboženské systémy. Člověk náboženský a jak mu porozumět*. Praha : Grada Publishing s.r.o.
- Kořínková V. 2012. *Malé velké dějiny. Mikrohistorická variabilita dějin 20. století v osudu Vincence Hodka*. Praha: Antropoweb. Dostupné z: http://www.antropoweb.cz/media/document/korinkova_2012_male_velke_dejiny_ebook.pdf [16. 3. 2017].
- Koukolík F. 2012. *Metuzalém. O stárnutí a stáří*. 8.,16.díl. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10319914104-metuzalem/video/> [24. 8. 2016].
- Kropáčovi J. a Z. Rok neveden *Paměti sedmdesátníků*. Nепublikováno
- Langer J. a Vařeka J. 1983. *Naše lidové stavby*. Praha: Albatros.
- Lapka M. 2012. Mapování současného venkova v obrazech, *Časopis pro obecnou antropologii a příbuzné obory*. Dostupné z: https://journals.muni.cz/anthropologia_integra/article/view/2379/1950 [15. 3. 2017].
- Lenderová M. ed. 2015. *Vše pro dítě. Válečné dětství 1914-1918*. Praha: Paseka.
- Lenderová M. ed. 2009. *Žena v českých zemích od středověku do 20. Století*. Praha: Lidové noviny.
- Lipovetsky G. 1999. *Soumrak povinnosti: bezbolestní etika nových demokratických časů*. Praha: Prostor.

- Maur E., Grulich J. eds. 2006. *Historická demografie: Dějiny migrací v českých zemích v novověku*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Možný I. 2008. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- MPVS. 2017. *Co se mění v roce 2017? Novinky Ministerstva práce a sociálních věcí*.
Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/29019> [27. 2. 2017].
- Naše peníze. 2016. *Jaký je maximální důchod v roce 2016?* Dostupné z:
<http://www.nasepenize.cz/jaky-je-maximalni-duchod-v-roce-2016-270429> [19. 2. 2017].
- Nevečeřalová L. 2016. *Fenomén aktivního stáří z perspektivy odcházejícího do penze*.
Bakalářská práce. Univerzita Pardubice: Fakulta filozofická.
- Občanský zákoník. 2012. *Zákon č.89/2012 Sb.* Dostupné z:
<http://business.center.cz/business/pravo/zakony/obcansky-zakonik/cast4h2d12.aspx> [13. 9. 2016].
- Paleček O. 1947. *Smlouva postupní*. Berní úřad: Dolní Kralovice.
- Paleček O., JUDr. 1947. *Smlouva postupní*. Berní úřad Dolní Kralovice.
- Paměť národa. 2010-2017. *23.4.1949 – Počátek kolektivizace zemědělství*. Dostupné z:
http://www.pametnaroda.cz/anniversary/detail/id/38?locale=cs_CZ [6. 1. 2017].
- Peníze 2011. *V roce 2050 bude každý druhý Čech v důchodu. A stat se nepostará!* Dostupné z: <http://www.penize.cz/duchody/220743-v-roce-2050-bude-kazdy-druhy-cech-v-duchodu-a-stat-se-nepostara!> [25. 2. 2017].
- Prokeš J. 2016. *Výměnek*. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Právnická fakulta.

Robek A., Vařeka J. a kol. 1987. *Národopis: Život a kultura lidu v jižních Čechách; dělnictvo v jižních Čechách; etnické procesy v jihočeském pohraničí po roce 1945; etnografické rysy jihočeské socialistické vesnice.1945*. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství.

Rudolfová V. 2014. *Historie vývoje důchodového systému*. Dostupné z: <http://duchodovakomise.cz/wp-content/uploads/2014/07/V.-Rudolfov%C3%A1-Historie-v%C3%BDvoje-d%C5%AFchodov%C3%A9ho-syst%C3%A9mu-v-%C4%8CR-%C4%8Derven-2014.pdf> [23. 2. 2017].

Rudolfová V. a Samek V. 2010. *Pražské sociálně-vědní teorie – Důchodová politika a její vliv na ekonomickou a konkurenceschopnost a sociální soudržnost*. Dostupné z: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/497_038%20-%20Rudolfova,%20Samek.pdf [22. 3. 2017].

Skupnik J. 2010. *Antropologie příbuzenství-příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě*. Praha: Slon.

Soukup M. 2014. *Terénní výzkum v kulturní a sociální antropologii*. Praha: Karolinum.

Specializační studium výchovného poradenství PedFUK. 2005. *Dějiny vývojové psychologie*. Dostupné z: <http://www.ssvp.wz.cz/Texty/vyvojovkadejiny.html> [17. 3. 2017].

Svoboda M. 2007. *Biografická metoda v antropologii*. Antropoweb. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/biograficka-metoda-v-antropologii> [10. 3. 2017].

Štok F. 1936. *Smlouva trhová*. Okresní soud: Dolní Kralovice.

Štolleová B. 2014. *Pod kuratelou Německé říše. Zemědělství Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Karolinum.

- Tomková M. in 2009. *Sociální zabezpečení in* Bobek M., Molek P., Šimíček V. eds. *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví.* 670-723. Brno: Masarykova univerzita
- Vaněk M. 2004. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Velková A. 2009. *Krutá vrchnost, ubozí poddaní? : proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století ...* Praha: Historický ústav.
- Von Dülmen. 2002. *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly.* Praha: Dokořán.
- Vůle M. 1935. *Spis notářský. Smlouva svatební a postupní.* Okresní soud: Dolní Kralovice.
- Wikisofia. 2013. *Stáří.* Dostupné z: <https://wikisofia.cz/wiki/St%C3%A1%C5%99%C3%AD> [12. 3. 2017].

Přílohy

Seznam příloh

Příloha č. 1 – seznam informantek

Příloha č. 2 - mapy

Příloha č. 3 – grafy

Příloha č. 4 - tabulky

Příloha č. 5 – zápis rozhovoru

Příloha č. 6- ukázka smlouvy

Příloha č. 1 Seznam informantek

Paní D. 23. 7. 2016. *Rozhovor s informantkou*

84 let, rok narození: 1932, Paní D. je v důchodu, žije sama v domě, přes dvůr se nachází druhý dům, kam jezdí její syn s rodinou, aby jí mohli pomáhat, jezdí tam pravidelně. Převážně se o sebe stará sama.

Paní F. 11. 12. 2015., 18. 6. 2016 *Rozhovor s informantkou*

67 let, rok narození: 1949, Paní F je v důchodu, žije v dvougeneračním domě se svým synem a jeho rodinou, má pro sebe přízemí a převážně se o sebe stará sama

Paní K. 23. 10. 2015, 26. 6. 2016. *Rozhovor s informantkou*

80 let, rok narození: 1936, Paní K. je v důchodu, žije v dvougeneračním domě spolu s dcerou a jejím mužem, má pro sebe přízemí, protože je často nemocná, dcera se zetěm se o ní starají a pomáhají jí se vším

Paní Kl. 7. 11. 2015. *Rozhovor s informantkou*

86 let, rok narození 1928, Paní Kl. Zemřela počátkem roku 2016, žila v přízemí dvougeneračního domu, se svým synem a jeho rodinou.

Paní P. 4. 7. 2016. *Rozhovor s informantkou*

96 let, rok narození: 1920, Paní P. je v důchodu, žije sama na vesnici v domě, ve kterém hospodaří její vnuk, ten tam ale nebydlí, paní P. se o sebe stará sama, u začátku rozhovoru byl i vnuk paní P.

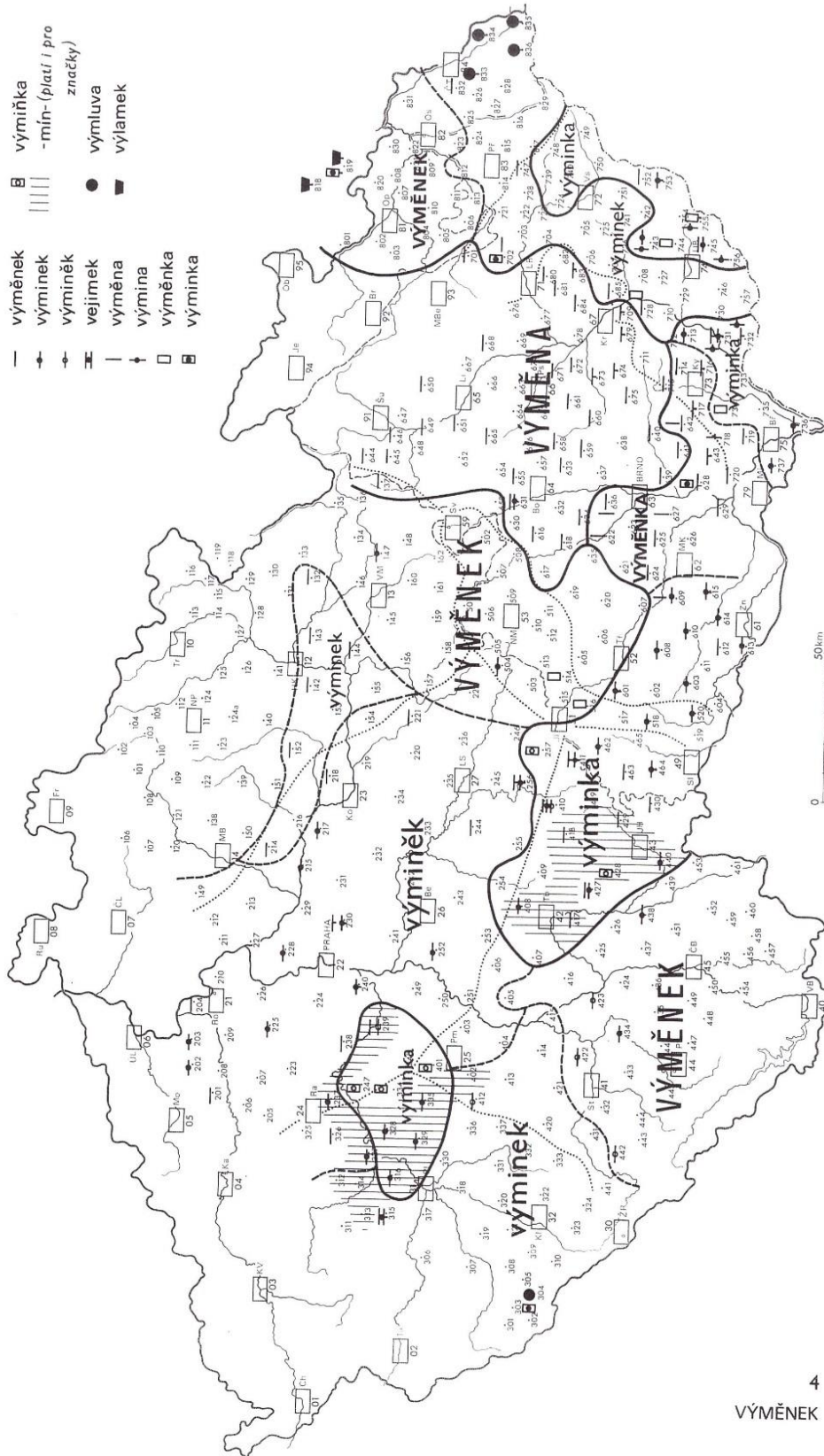
Paní V. 24. 7. 2016. *Rozhovor s informantkou*

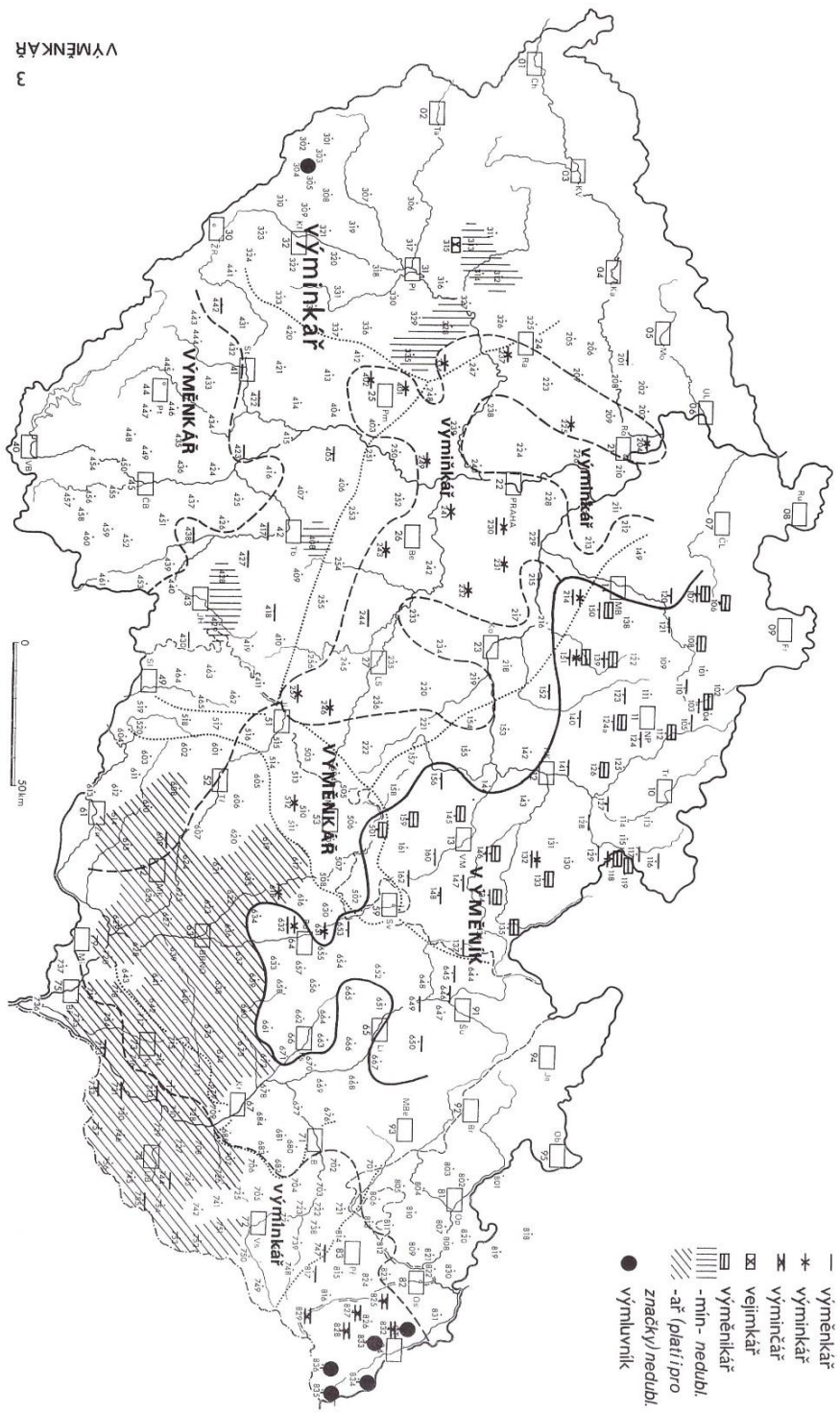
63 let, rok narození: 1953, Paní V. je v důchodu, žije v dvougeneračním domě se svým synem a jeho rodinou, stará se o sebe sama se svým mužem a s rodinou si navzájem pomáhají.

Paní Z. 25. 8. 2016. *Rozhovor s informantkou*

77 let, rok narození 1939, Paní Z. je v důchodu, žije sama v domě a stárá se o sebe sama.

Příloha č. 2 Mapy

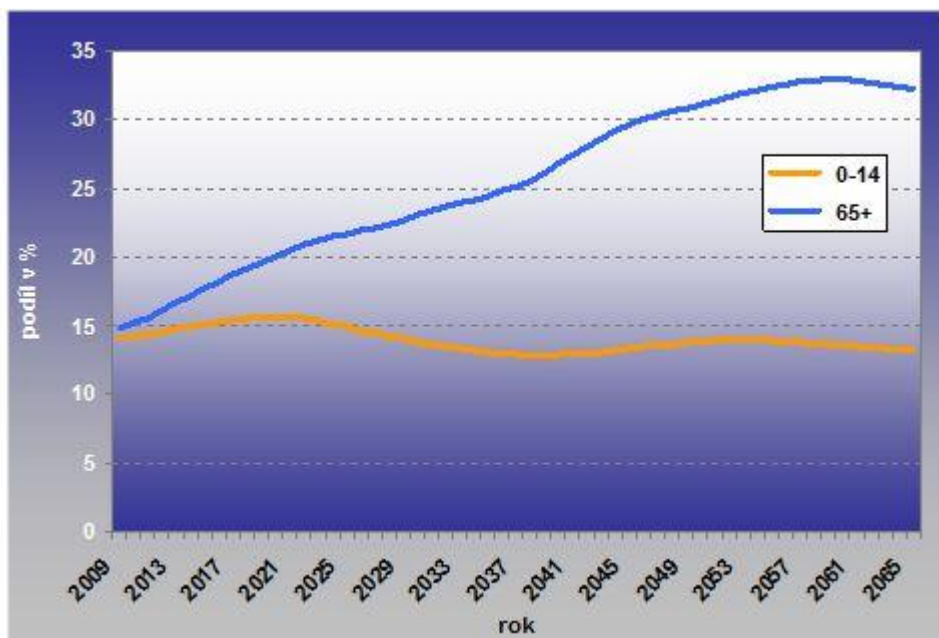
VYMĚNKÁŘ
3

(Balhar 1999)

Příloha č. 3 Grafy

Graf 1: Vývoj dětské a poproduktivní složky obyvatelstva ČR mezi lety 2009-2065 (v %)

Zdroj: ČSÚ

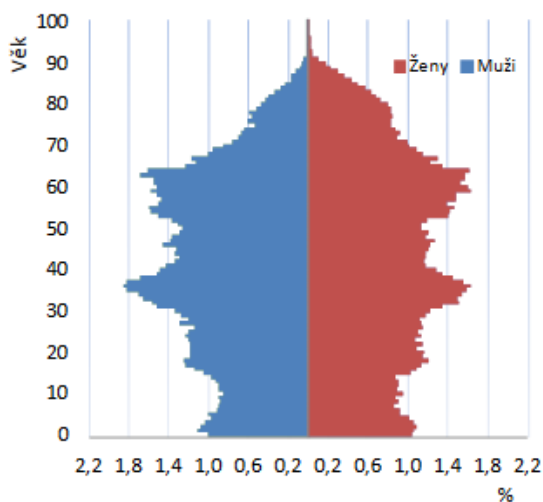

(Demografie 2012)

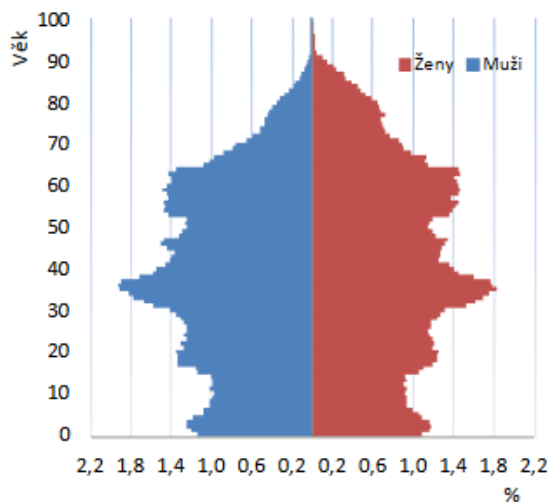
Graf č. 2

Věková struktura vybraných velikostních skupin obcí k 26.3. 2011

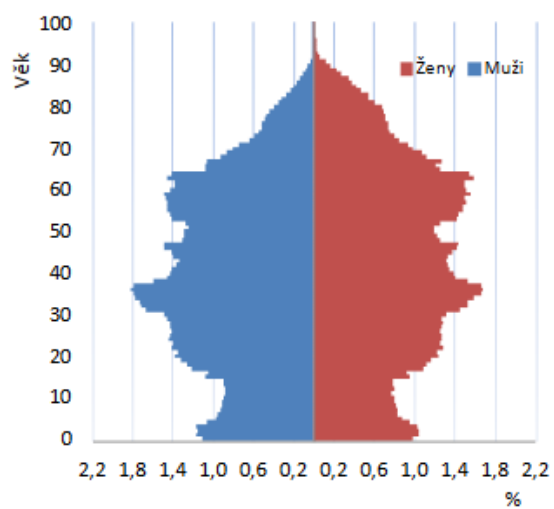
Do 199 obyvatel

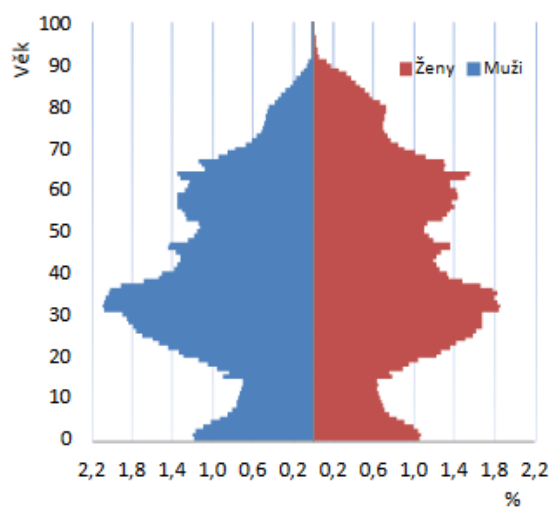
Od 1 000 do 1 999 obyvatel

Od 20 000 do 49 999 obyvatel

Nad 100 000 obyvatel

(Český Statistický úřad 2014)

Příloha č. 5 – zápis rozhovoru

Paní Z. 25. 8. 2016

Další má cesta při hledání respondentů, vedla o kousek dále. NA tuto návštěvu jsem jela na kole kolem půl 5 odpoledne, protože nebylo velké horko, nebyl to pro mě žádný problém. Při příjezdu do vesnice, jsem měla malý problém s tím najít dům paní Z., za kterou jsem se vydala, po malé chvíli jsem ho ale našla, postavila kolo a zazvonila na zvonek. Po malé chvíli jsem zaslechla kroky a zanedlouho jsem i paní Z. uviděla.

Mile mě přivítala, já jsem se jí představila a řekla jsem jí, proč jsem přijela a co bych od ní potřebovala. Paní Z. mě ihned vzala dovnitř svého domu. Usadili jsme se ve staré ale útulné kuchyni a já se mohla začít ptát.

Já: „Víte něco o vejminku, výměnku? V jaké formě toto slovo znáte?“ Paní Z.: „No tak to bylo dřív, jak bych vám to řekla, no myslíte jako já?“ Já: „ano, zda jste vejminek zažila, nebo jste o něm slyšela, vše, co vás k tomu napadne.“ Paní Z.: „no to, já jsem zažila doma, ale žili pohromadě. Žádný jako aby byli přestěhovaný to ne. Společně vařili, společně, babička vařila a děda chodil ještě. Já jsem tedy dědu zažila tedy jenom do deseti let, ale chodil s námi na pole, takhle.“ Já: „takže s vámi dále pracoval. Měli jste nějakou smlouvu výměnkářskou nebo postupní?“ Paní Z.: „neměli jsme nic takového.“ Já: „takže měli čistě jen mezi sebou ústní dohodu.“ Paní Z.: „mezi sebou měli dohodu v chalupě až do smrti, takže nic nebylo sepsané.“ Já: „takže zde nebylo, že by museli dostávat například deset kilo brambor apod.“ Paní Z.: „ne, to naši neměli, jiného nevím.“ Já: „tady ve vesnici jste to zažila, že by někdo měl vejminek?“ Paní Z.: „To nevím.“ Já: „a vy v současné době výměnek nemáte?“ Paní Z.: „ne nemám.“

Já: „Když jste byla mladá, pohlížela jste na vejminek jinak než teď? Viděla jste v něm nějaké výhody? Líbil by se Vám nyní?“ Paní Z.: „To by se mě moc nelíbili, to vám řeknu. Ne,

ale můj kluk, když jsme předávali chalupu, tak tady mám všechno do smrti.“ Já: „takže máte u převodu majetku, bod, jako je věčné břemeno, že můžete užívat tyto prostory do své smrti.“

Paní Z.: „ano, do smrti.“ Já: „u maminky nebo u tatínka bylo nějaké věčné břemeno, nebo jen čistě ta ústní dohoda?“ Paní Z.: „nebylo.“

Já: „když jste byla malá, měli jste hospodářství?“ Paní Z.: „no já, já jsem jezdila s koňma.“ Já: „na povozech?“ Paní Z.: „no, to jo, měli jsme koně, hospodařili jsme, až to už jsem se pak vdala a přišla jsem sem, no tam z chalupy od paní N. ...“ Já: „a zde, když jste přišla do této chalupy, tady jste hospodařili?“ Paní Z.: „no, tady bylo hospodářství, tady bylo ještě větší, ale už jsme se to. No já jsem přišla v osmapadesátém a to už se dávalo do družstva.“

Já: „vy jste pak do družstva chodili také?“ Paní Z.: „no jéje. Já jsem chodila, když jsem sem přišla, tak to začínalo. Tady měli v tomto chlívě koně, dělali tady stání. Krávy se sváděli támhle, co jsou teď Š., tam byli nějaký R. Tam jsme sváděli krávy a chodilo se tam popořádku a pak, tak jsem měla syna a pak jsem byla chvíli doma a chodila babička s dědou, ale zase když mi spíš maminka dole někdy opatrovala, tak jsem šla za babičku a na pole. Ve dvašedesátém v prosinci tady otevřeli, v listopadu to otevírali, protože my jsme tam přišli až v prosinci. 1. prosince dvašedesát a pak jsem šla do kravína osm let jsem tam dojila rukama. Každá jsme tam měli tak 25 krav někdy byla některá březí, ale dojit to jsme chodili ráno a pak večer.“

Já: „poté, co jste chodila do toho kravína, po těch osmi letech jste tam už nechodila?“ Paní Z.: „To jsem chodila pořád, to jsem pořád chodila do kravína, potom už, že to budou rušit. Tak jsem, nevzpomenu si v kolikátém roce to bylo, blbec. Tak jsem šla do Č., tam jsem byla v prasečáku, ale když potřebovali tak mě zootechnik zase vzal do kravína dojit. Protože tehdy jsem měla něco s ledvinama a doktor mi říkal, jestli si nemyslím, že bych toho kravína

mohla taky nechat. Tak jsem to říkala zootechnikovi a on říkal, teďka je v prasečáku volný místo, tak byste mohla jít tam, ale stejně jsem chodila, to už jsem vymetla kravíny. To bylo ještě horší, a tak jsme se nadřeli v kravíně, rukama nahazovali krmení na vozejky a pak ty vozejky jezdili na elektriku, ale to byl tak přes tu chodbičku řetěz dole, a to táhlo motor. To jste nastoupila na ten vozejk a shazovala. Takže to bylo tak. A pak některý krmiváři z Č., pak nám pak zavedli, že kravín tam dal takový transportér a řezáči byli. No takový monstrum já řeknu, no, a to jsme nahazovali na ten transportér a šlo nám to pak na vozejk, ale když se rozbil ten krmnej vůz, tak my jsme museli do toho krmného vozu, ani žebřík nám tam nedali. A řezali jsme řezanku. Já jsem jednou zootechnikovi, to tehdy byl vrchní pan inženýr, řekla, že kdyby tam byli chlapi, to jsme krmili a dojili ženský a byly jsme na směnu jenom tři a tam byla ještě, co jsou teď jatka, tak tam byla porodna, tam se chodili takhle dolu okolo žlabu, krmilo se vozilo na kolečku a dojilo se ještě baňkama. Tady už jsme dojili dojačkama, normálně.“

Já: „,,takže tady už to bylo takové modernější. Další má otázka zní, jak vidíte mezigenerační soužití, když žije více generací pohromadě, má to nějaké výhody, nevýhody?“

Paní Z.: „Já bych viděla že to má výhody a že ty mladý by měli bejt ke starejm tolerantní a pomoci jim.“ Já: „takže by se Vám to líbilo?“ Paní Z.: „jo, to bych brala.“

Já: „myslíte si, že by se smlouvy měli vždy sepisovat, nebo to stačí se jen ústně domluvit?“ Paní Z.: „Já myslím, že o to soužití teď mladí tolika nevědí, že hodně žijí třeba ve městě nebo tak.“

Já: „ráda bych se Vás také zeptala, kolik důchodu brali vaši rodiče, nebo prarodiče, pokud je to možné?“ Paní Z.: „Pokud si pamatuji, tak babička, dědeček ten neměl důchod, protože ten umřel v padesátom roce, 1950, no. A tak babička to pak nevím, v kterom roce to dostala a 160 korun.“ Já: „tuto částku dostávala dlouho, nebo se to nějak postupně zvedalo?“ Paní Z.: „ne, pořád 160 a naši jako rodiče moje ty neměli ani, nevím přesně abych Vám řekla,

ale do 400.“ Já: „a to se tenkrát také nějak vyměřovali ty důchody, jak se to dělá nyní například podle odpracovaných let apod.“ Paní Z.: „to asi, to vám neřeknu, asi ne. Takhle malý důchody měli všichni, nebo jestli potom už když byli v JZD, tak teprve dostávali ty důchody, tak jestli podle toho, ale tady byli jednotky. Byla jednotka deset korun, a to jste třeba nevydělal ani za den, mohla jste se udřít.“

Zde jsem zmínila případy, kdy se děti starají o své rodiče, ale přídavky, které dostávají na jejich péči, do nich neinvestují. Já: „slyšela jste o takovém případě?“ Paní Z.: „to jsem neslyšela.“ Já: „a co si o to myslíte?“ Paní Z.: „myslím si, že by se děti aspoň trochu, když by mohli, dneska musejí do práce, že by se aspoň trošku měli postarat a aspoň pak ke konci, pomoci.“ Já: „myslíte si, že by měla existovat nějaká kontrola? Bylo by to dobré?“ Paní Z.: „Já myslím, že ne, že by byli jenom úředníci a ty lidi by měli jen před nimi strach a asi moc, podle mě asi moc ne.“

Paní mi pak pověděla, že 1. listopadu jí bude 77 let. Zde se mi rozpovídala o své nemoci, kdy se jí třesou ruce apod. Obešla několik vyšetření.

Následně jsme se již loučili, ale před vraty jsme se ještě zastavili na půl hodiny před vraty, kdy mi paní Z. začala vyprávět o své rodině, jak se dostal jeden z jejích synů na školu za minulého režimu. Dále mi vyprávěla o své sestře. Paní mi na konci našeho rozhovoru pověděla, že když budu nebo potřebovat může se za ní, kdykoliv, kdy bude doma zastavit.

JUD. OLDŘICH PALEČEK
NOTÁŘ

Ohlášeno k vyměření poplatků
pod p. p. r. 1355

9411. 47.

Chrást
Doubek
Lang

uvedeného dne a roku uzavřena byla mezi pány man-
žely I rolníky
ako postupujícími se strany jedné a
mezi jejich zetem a dcerou pány
, zemědělci tamže, jako nastupujícími
se strany druhé, tato
smlouva postupní :

I.

Postupují a smlouvou touto skutečně již postoupili páni
manželé , jim podle spisu notář-
ského z 2. listopadu 1912 patřící :

mimo jedné krávy s veškerým ostatním živým i mrtvým inven-
tářem a příslušenstvím, se všemi právy, užitky a břemeny ,
ve dnešním oběma stranám známém stavu, tak jak usedlost tu

drželi a užívali, neb držeti a užívati oprávněni byli, do
vlastnictví a držení :

každému z nich polovinou, za cenu postupní dobře umluvenou v částce 20.000.--Kčs,
slovy ; dvacet tisíc korun, za níž nastupující páni manželé
výše uvedené nemovitosti do vlast -
nictví přijímají.

II.

Cenu postupní 20.000.--Kčs zavazují se zaplatiti nastu -
pující pp.manželé postupujícím svým
předčím pp.manželi nejpozději
do pěti let ode dneška počítaje. Do té doby bude cena postup -
ní bezúročná a na postoupené usedlosti knihovně zajištěna
nebude.

III.

Mimo ceny postupní 20.000.--Kčs vyhrazují si postupu -
jící páni manželé ku postoupené
usedlosti doživotní a bezplatné, služebnost bytu a výměnek.

Za byt : výhradné užívání jedné světnice, nalézající se
po pravé strana vchoďu do domu spolu -
užívání půdy, sklepa, kolniček, chlévků, studny i záchoďu ,
s volným přístupem i odchodem do všech vyhražených místno -
stí a prostorů, s volným pohybem po domě, dvoře, zahradě ,
s právem v kteroukoliv dobu přijímati návštěvy příbuzných i
osob cizích a vůbec se všemi právy, jež řádný výkon této
služebnosti bytu podle místních zvyklostí vyžaduje.

výměnek zavazují se nastupující odváděti postupujícím svým rodičům každoročně předem 2 q pšenice, 5 q žita, 3 q ovsu, 1 q ječmene, 5 q jedlých žlutomasých brambor, 5 kg máku, v dávkách na požádání 6 kop čerstvých slepičích vajec, v zimních měsících 20 kg tučného nesnímaného vepřového masa ze zdravého vepře, 5 prostorových metrů poleno - vého štěpinového dříví, 10 q černého uhlí, 50 kg hlávké - vého zelí, třetinu ovoce ze zahrady a měsíčně na přilepšenou na hotovosti jedno sto korun.

Tyto výměnkové dávky odváděti jest vždy předem a pokud jinak shora stanoveno nebylo v dobré míře, váze a jakosti v bydlišti výměnkářů, s uložení vždy na místa výměnkáři určená a pokud by snad tato shora výslovně vymíněna nebyla, musí je hospodáři výměnkářům poskytnout.

Výměnkáři oprávněni budou bezplatně :

- 1./ kopati si letní ranné brambory pro svoji vlastní osobní potřebu na poli hospodářům tam, kde tito brambory sami kopati budou anebo mohou.
- 2./ péci si chléb a jiné pečivo při palivu a topení hospodářů v domácí peci, pročež se hospodáři zavazují toto pečení chleba výměnkářům nejméně tři dny předem oznámiti, V případě nemoci anebo stáří výměnkářů aneb odvození výměnkáře pana povinni budou hospodáři tomuto výměnkáři chléb sami upéci a vůbec veškeré potřebné práce, jako jest zadělávání těsta a podobně za výměnkáře sami vykonati.
- 3./ držeti si každoročně při krmení hospodářů mezi jejich

drůbeží jednu chovnou husu s jí vyvedenými deseti housaty.

Hospodáři povinni budou bezplatně :

- 1./ voziti výměnkářům obilí do mlýna, obstarávati dovoz mlýnských výrobků zase zpět, ukládati je na místa od výměnkářů určená s tím, že melné zaplatí hospodáři samými ze svého.
- 2./ chovati výměnkářům ve chlévě u žlabu mezi svým dobytkem jednu krávu, ze svého řádně ji krmiti, napájeti, podestýlati, případně i pásti a vůbec o ni pečovati tak jako o svůj vlastní dobytek, začez jim případně mrva od této krávy. Veškerý jiný užitek a přírůstek od této krávy případně výměnkářům. Tele mohou míti výměnkáři u krávy shora uvedeným způsobem po dobu čtyř neděl. Kdyby výměnkáři z jakéhokoliv důvodu krávu si nedrželi, povinni budou hospodáři odváděti jim měsíčně jeden a půl kilogramu čerstvého nepřehřátého kravského másla, denně pak jeden litr čerstvě nadojeného nesbíraného a neodstředěného kravského mléka.
- 3./ výměnkářům ze svého krmiti, napájeti a podestýlati každoročně jednoho vepře do živé váhy 100 kg. Tohoto vepře si opatří výměnkáři svým nákladem.
- 4./ ze svého platiti elektrický proud pro osvětlování výměnkářské světnice normální žárovkou, osvětlovací těleso, jakož i elektrické vedení v řádném a užívatel-ném stavu udržovat.
- 5./ dceři postupujících nezletilé na její požádání vydati jednu krávu ve váze 5 q a ve stáří

5 let a této dceři svého času vypraviti slušnou, poměrům
přiměřenou a v ~~obvyklou~~ obvyklou svatbu.

6. / výměnkářskou světnici nejméně jednou ročně vyběliti
dátí, v případě nemoci aneb stáří výměnkářů ve výměn-
kářské světnici nejméně jednou týdně ukliditi a podla-
hu umýti dátí, dříví výměnkářům rozsekati a rozštípa-
ti tak, aby bylo ihned k topení schopné, zatápěti a
ohně udržovati, výměnkářům šatstvo a prádlo vyprati,
vyžehliti, vyspraviti dátí, jim potřebnou obsluhu a
ošetření poskytnouti, lékaře zavolatí, její léky za-
platiti a v případě úmrtí jim slušný a poměrům přimě-
řený pohřeb vypraviti.

~~Nastupující páni manželé~~ zava-
zují sebe i své právní nástupce v držení postoupené used-
losti výše vyhrazenou služebnost bytu rodičům klidně trpě-
ti, výměnek rukou společnou a nedílnou řádně plniti a vy-
bývati a svolují k jejich knihovnímu zajištění.

V případě úmrtí jednoho z výměnkářů zůstane shora sta-
novený výměnek pro zbylého výměnkáře neztěněn.

IV.

Nastupující nepřejímají na sebe žádných knihovních
dluhů a závad, které by na postoupené nemovitosti vázaly.

V.

Vlastnictví, držení, užítky, břemena a nebezpečí po-
stoupených nemovitostí přejdou na nastupující dnem dneš-
ním.

VI.

Výlohy této smlouvy, jejího kolkování a knihovního provedení, jakož i veškeré poplatky z ní plynoucí zaplatí nastupující sami ze svého, kteří vzali na vědomí, že převodní poplatek z peněžité úplaty má být zaplacen nejpozději do 40 ti dnů ode dneška a to bez vyčkání dofučení platebního rozkazu.

Ježto nastupující na postoupené usedlosti budou stejně zemědělsky hospodařiti jako postupující jejich rodiče, žádají smluvní strany, aby tomuto převodu byla poskytnuta poplatková sazba podle zákona čis.178/37.

Dále pak prohlašují postupující, že event.rozdíl mezi skutečnou hodnotou postoupené usedlosti a úplatami v této smlouvě uvedenými, ponechávají svým dětem k ulehčení jejich zaměstnání a manželského společenství a z toho důvodu žádají strany o poplatkové osvobození podle § 3 téhož zákona.

VII.

Strany vzdávají se práva smlouvě této odporovati z jakéhokoliv důvodu.

VIII.

Strany svolují, aby podle této smlouvy postupní na nemovitosti v odstavci I. této smlouvy uvedené :

1./ vloženo bylo právo vlastnické pánům manželům :

ε

L.,

2./ vloženy byly doživotní a bezplatné, služebnost bytu a
výměnek pro pány manželky:
a./ Karla Veselku.
b./ Františku Veselkovou.
V Dolních Kralovicích dne 5. prosince 1947.

Emelha Karol Františka Veselkova.
Hjicho Karol
Ljichova Milada

č.j.:

rolník v Dobř
a Milada Le
dnes přede mn
cích dne páté
tého sedmého.
Ověření s kol